

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA

**JAUNIEŠU PROFESIJAS IZVĒLI IETEKMĒJOŠIE
FAKTORI**

BAKALaura DARBS

Autors: Dita Pavārniece

Stud. apl. Soci 040075

Darba vadītājs: zinātniskā asistente Ilze Lāce

RĪGA 2008

Anotācija

Bakalaura darba, pētījuma galvenais mērķis ir noteikt tos faktorus, kuri ietekmē jauniešu profesijas izvēli.

Pētījumā tiek aprakstīta problēma, kas saistīta ar to, ka patstāvīgi sarūk to jauniešu skaits, kuri izvēlas mācīties profesionālo vidējo izglītību.

Autore vēlējas noskaidrot, vai jaunieši pēc profesionālās vidējās izglītības iegūšanas, izvēlas strādāt atbilstoši profesijai. Kā arī noteikt tos faktorus, kuri veicina jauniešus izvēlēties profesijas, kuras nav saistītas ar iegūto izglītību. Vēl autore vēlējas noskaidrot, vai jaunieši piešķir nozīmi profesijas prestižam, uzsākot apgūt kādu no profesijām.

Pētījuma empīriskie rezultāti tika iegūti, izmantojot kvalitatīvās pētījuma metodes. Pētījuma teorētiskā bāze sastāda iepriekš veikto pētījumu datus, profesijas izvēles teorijas, profesijas prestiža teorijas un sociālo tīklu un kapitālu teoriju.

Apkopojot rezultātus, jauniešu profesijas izvēli ietekmē sociālie tīkli- ģimenes locekļi, skolas biedri, draugi un paziņas, kuri apzināti vai neapzināti veicina apgūt kādu no profesionālās vidējās izglītības programmas profesijām.

Nepietiekoša informētība par profesionālo orientāciju un tās sniegtajām perspektīvām darba tirgū, ir atbilde uz problēmas būtību, kādēļ jaunieši neizvēlas profesionālo vidējo izglītību.

Jaunieši izvēlas strādāt atbilstoši profesijai tikai tad, kad uzsākuši praktizēties paralēli mācību apguvei vai arī ir cēlušī savu profesionālo izglītības kvalifikāciju, jo tas ir priekšnoteikums, lai veiksmīgi varētu iekļauties darba tirgū un saņemt līdzvērtīgu atalgojumu jauniešu prasmēm un vēlmēm. Jauniešu mobilitāti un vēlmi strādāt neatbilstoši profesijai, nosaka augstāks atalgojums citā profesijā. Jaunieši izvēlas apgūt prestižas profesijas, tādēļ, ka ceļot profesionālo izglītības kvalifikāciju viņi var strādāt augstākā amatā un saņemt augstu darba samaksu.

Atslēgvārdi: profesionālā vidējā izglītība, profesijas prestižs, sociālie tīkli, sociālais kapitāls.

Annotation

Main aim of a bachelor work is to “Assess Main Factors which Influence Youth Choices of Choosing Profession”.

The research describes a problem, in connection of diminishing amount of youth who choose Secondary Vocational Education.

The author purpose was to find out if youth, after completing Secondary Vocational Education are choosing to enter the labor market related to their acquired diploma and also, to identify factors that influence their choice of choosing professions which are not connected to their education. The author also desired to find out, if the factor of occupational prestige affects their choice in choosing profession.

The empiric results of research were achieved, using qualitative research methods. The theoretical basis of research consists of data of previous researches, theories of choosing profession, theories of occupational prestige and social networks and social capital theory.

Compilation of results shows, that youth choice of profession is affected by their social network- family members, schoolmates, friends and acquaintances, who willingly or unwillingly influence decision to acquire one of Secondary Vocational Educational programs.

Lack of information about professional orientation and profession perspectives in labor market is the answer of problems essence why youth is not making a choice to enter in Secondary Vocational Education.

Youth choice to work in certain profession is made only by the time when they start praxis or after achieving professional qualification, because that is an important prerequisite for successful integration in labor market and receive an adequate financial award for know how and desire. The mobility of youth and desire to work in professions that does not relate to educational diploma is determined by possibility to get higher salary in other profession fields. The choice of education in prestige professions is made because, by improving qualification of professional education youth can get jobs in higher posts as well as get a higher pay.

Key words: Secondary Vocational Education, occupational prestige, social networks, social capital

Satura rādītājs

Anotācija.....	2
Annotation.....	3
Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. Profesijas izvēli veidojošās teorijas.....	9
1.1. Profesijas izvēles teorijas.....	9
1.2. Profesijas prestiža teorijas.....	13
1.3. Sociālo tīklu un sociālo kapitālu teorija.....	17
1.1.2. Profesionālā izglītība Latvijā.....	21
1.2.1. Jaunieši un profesionālā izglītība.....	23
2. Metodoloģija.....	29
2.1. Pētījuma metode un tās pamatojums.....	29
2.2. Daļēji strukturēto, padziļināto interviju bloki.....	30
2.3. Respondentu atlase un tās pamatojums.....	31
2.4. Interviju norises analīze.....	33
3. Profesijas izvēli ietekmējošie faktori.....	34
3.1. Mācību iestādes izvēle.....	34
3.2. Sniegto zināšanu kvalitāte.....	35
3.3. Izglītības saistība ar karjeras plāniem.....	36
3.4. Sociālo tīklu ietekme.....	37
3.5. Darbs pēc izglītības apguves.....	39
3.6. Atalgojuma nozīme.....	40
3.7. Darba devēju pieprasījums.....	41
3.8. Profesijas prestižs.....	42
Diskusija.....	48
Secinājumi.....	51
Pateicība.....	53
Izmantotie informācijas avoti.....	54
Pielikumi.....	56
1. pielikums. Interviju pamatjautājumi.....	56
2. pielikums. Intervija ar Māri.....	57

Apzīmējumu saraksts

APMIAPD	-	Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas
ASV	-	Amerikas Savienotās Valstis
CSP	-	Centrālā statistikas pārvalde
DAIF	-	Darba algas un ietekmējošie faktori
DPM	-	Darbaspēka profesionālā mobilitāte
ES	-	Eiropas Savienība
IZM	-	Izglītības un zinātnes ministrija
JDTIFA	-	Jaunieši darba tirgū: situācijas un nodarbinātību ietekmējošo faktoru analīze
LR	-	Latvijas Republika
LU	-	Latvijas Universitāte
OPCS	-	Office of Populations Census and Surveys (Tautas skaitīšanas un izpētes birojs)
PKD	-	Profesijas klasifikācijas dati
PSVSAK	-	Paula Stradiņa veselības un sociālās aprūpes koledža
RCK	-	Rīgas Celtniecības koledža
RTK	-	Rīgas Tehniskā koledža
RUK	-	Rīgas Uzņēmējdarbības koledža
SPI	-	Socioloģisko pētījumu institūts

Ievads

Profesijas izvēle ir svarīgs lēmums ikviena jaunieša tālākajās sevis pilnveidošanas gaitās. Izglītības kvalitātes un iedzīvotāju iesaistes visos līmeņos palielināšana, īpaši akcentējot vidējās profesionālās izglītības lomu un nodrošinot darba tirgum nepieciešamās kvalifikācijas darbiniekus, ir vitāli svarīgs uzdevums darbaspēka konkurētspējas paaugstināšanai un Latvijas sociāli ekonomiskajai attīstībai kopumā.

Tieši 2008. gadā vērojama tendence izvēlēties profesionālo izglītību, atšķirībā no iepriekšējiem gadiem. Pētot statistiku par profesionālo izglītību Latvijas Republikas izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) mājas lapā. Salīdzinājumā ar 2000. gadu uzņemto skaits ir sarucis par vairāk kā 4 tūkstošiem (Statistika par profesionālo izglītību, <http://izm.izm.gov.lv/>). Informāciju par 2008. gadu, autore ieguva skatoties reportāžu “Skola 2008” izstādi, kura norisinājās Starptautiskajā izstāžu centrā Ķīpsala un kur tika apkopoti jauniešu tālākie studiju mērķi. Nav garantiju, ka šie jaunieši pēc profesionālās izglītības apgūšanas turpinās izvēlēties profesiju atbilstoši izglītībai, tomēr tā ir informācija, kura sniedz ieskatu 2008. gada mācību tendencēs.

Strādājot tūrisma aģentūrā, autore ir veikusi novērojumu, ka darba pieteikumus sūta studenti un darbinieki, kuru profesija nav izvēlēta atbilstoši izglītībai. Tad autorei radās jautājums, pēc kādiem kritērijiem jaunieši izvēlas darba vietas un ieņemamos amatus? Darba pieteikuma vēstulēs daudzi neviļus norādīja, ka tūrisms ir prestiža un perspektīva nozare, kurā ir iespēja veidot savu karjeru. Pēc tā, autorei radās jautājums, kādi apstākļi noteica to, ka pēc augstākās izglītības, kura ir kardināli pretēja tūrismā apgūstamajam, jauniešos ir radusies vēlme strādāt tūrismā? Tāpēc autorei radās interese apskatīt vidējās profesionālās mācību iestādes absolventus, un tos, kuri vēl mācās apgūt profesiju. Noskaidrot, vai viņi strādā atbilstoši profesijai, kuru apgūst mācību iestādē.

Viens no būtiskākajiem jautājumiem, kuram autore pievērsīsies ir profesijas prestižs. Profesijas prestižam ir liela loma personas subjektīvajam viedoklim- kādi iekšējie vai ārējie faktori veicina izdalīt konkrētu profesiju kā sev piemērotāku un sniedz tālākās garantijas par tās progresivitāti un labumu. Šī maiņa notiek atbilstoši laikam aktuālākajām un ietekmīgākajām sfērām, kuras veido visas sabiedrības priekšstatu par perspektīvu materiālā labuma iegūšanas avotu. Tāpēc autore vēlējas noskaidrot, vai sabiedrības viedoklis ietekmē arī vidējo profesionālo mācību iestāžu, profesiju apgūstošos jauniešus. Vai tie ir piešķirušī nozīmi profesijas prestižam, izvēloties nemācīties vidusskolā, bet līdās mācībām, apgūt kādu no profesijām.

Lai noteiktu tos kritērijus pēc kuriem jaunieši sev izvēlas profesionālo vidējo izglītību autore izvirzīja sekojošus mērķus:

1. Noskaidrot vai jaunieši pēc profesionālās vidējās izglītības apgūšanas izvēlas turpināt strādāt ar izglītību saistītā profesijā.
2. Noskaidrot tos faktorus, kuri veicina jauniešus izvēlēties konkrētu profesiju, pat ja tā nav saistīta ar iegūto izglītību.
3. Noskaidrot cik lielu nozīmi jaunieši piešķir profesijas prestižam un kā profesijas prestižs ietekmē jauniešu izvēli.

Atbilstoši pētījuma mērķim tika izvirzīti noteikti uzdevumi:

1. Veidot jauniešu, kuri izvēlas vidējo profesionālo izglītību, grupas analīzi.
2. Raksturot sakarību starp iepriekš veiktajiem pētījumiem, publikācijām ar autores veikto pētījumu.
3. Pielietojot profesijas izvēles, profesijas prestiža un sociālo tīklu un kapitālu teoriju, izprast profesiju būtību un sociālo tīklu un kapitālu ietekmi jauniešu profesijas izvēlē.
4. Lietojot kvalitatīvo pētījuma metodi, veikt padziļinātu analīzi faktoriem, kuri ietekmē jauniešu profesionālo ievirzi.
5. Veikt padziļinātas, daļēji strukturētas intervijas, aptaujājot vidējās profesionālās izglītības apgūstošos, absolvējušos jauniešus, par viņu profesionālās izglītības izvēli un tālākajiem plāniem profesionālās karjeras attīstīšanā.
6. Veikt pētījuma vispārējo analīzi apkopojot teorijas un lauka darba informācijas ieguvu.
7. Izdarīt secinājumus no iegūtā materiāla un sniegt pārskatu par jauniešu profesijas izvēli ietekmējošajiem faktoriem.

Pētījuma hipotēzes:

- Jaunieši izvēlas profesiju balstoties uz atalgojumu darba tirgū.
- Attiecīgās profesijas pieprasījums, jauniešu vidū ir saistīts ar konkrētā amata profesijas prestižu.

Pētījuma objekts:

- Profesionālā vidējā izglītība

Darba struktūra sastāv no pētījuma teorētiskās daļas- profesijas izvēli veicinošajām teorijām un Latvijā veikto pētījumu datiem; un praktiskās daļas- kurā tiek aprakstīta metodoloģija un darba rezultātā analizētie, jauniešu profesijas izvēli ietekmējošie faktori.

Pētījuma teorētiskās daļas sākumā, autore dos ieskatu trīs profesijas izvēli veicinošajās teorijās .Pirmā no tām ir teorētiskais skaidrojums par profesijas izvēli, aplūkojot profesijas teorijas, kuras ietver jēdzienu par to kas ir profesija un kādi iekšējie vai ārējie faktori ietekmē jauniešu profesijas izvēli. Profesijas prestiža teorijas dod ieskatu prestiža nozīmei jauniešu vērtību skalā, izvēloties profesionālo karjeru. Sociālo tīklu un kapitālu teorija skaidro jauniešu vēlmi iesaistīties attiecībās, kuras sociālā kapitāla kontekstā pārtop ekonomiskajā kapitālā un vērš profesionālās darbības virzienā. Teorētiskās daļas nobeigumā, autore dos ieskatu Latvijā iepriekš veiktajos pētījumos par līdzīgu problēmu.

Pētījuma praktiskā daļa ietver metodoloģiju un iegūtos darba rezultātus. Metodoloģijā, autore pamatos pētījuma metodi un respondentu atlasī, kā arī izveidos interviju blokus. Pētījuma rezultāti sniegs ieskatu jauniešu profesijas izvēles pamatojumā.

Pētījuma nobeigumā tiks veidota diskusija, kur tiks veikts teoriju un praktiskā darba apkopojums, izvēlētas teorijas, kuras atbilst rezultātu analīzei. Tā autore centīsies rast atbildes uz šādiem jautājumiem- kādu faktoru vadīti, jaunieši izvēlas profesionālo izglītību; vai viņi strādā atbilstoši savai profesijai un kāda ir viņu darba pieredze; vai viņi strādā atbilstoši savai iegūtajai izglītībai; vai jauniešu profesijas izvēli ietekmē profesijas prestižs. Kā arī autores personīgās atziņas un teorētiskie uzskati apkopojot visu pētījumā iegūto informāciju.

Noslēdzot pētījumu autore izvērtēs sākumā izvirzīto hipotēžu atbilstību pētījumā apkopotajai informācijai, izteiks secinājumus un ieteiks pētāmo problēmu risinājumu.

1. Profesijas izvēli veidojošās teorijas

1.1. Profesijas izvēles teorijas

Veidojot profesiju definīciju, visprecīzāk to varētu izskaidrot kā darba sadalīšanu dažādās grupās, kurās cilvēki specializējas. Ar profesiju tiek saprasts darbs, kas sevī ietver noteiktus uzdevumus un prasmes, kuras nepieciešamas veiksmīgai ražošanai, pretī saņemot apbalvojumu-algu. Ar profesiju izvērstā veidā apzīmē, *jebkāda veida apmaksātu nodarbošanos noteiktā darbavietā.* (Giddens, 1993: 491)

Vārdam profesija ir divi dažādi tulkojumi angļu valodā. Angļu valodā ar vārdu *profesija* tiek izprasts gan vārds *occupation* (tulkojot no angļu. v.-nodarbošanās, profesija), gan *profession* (tulkojot no angļu. v.- ieņemamais amats, profesija). Vārdam *occupation* ir plašāka nozīme un tas tiek pielietots biežāk. Taču runājot par profesijām, grāmatu autori izmanto abus vārdus, tāpēc arī darba autore pieņem, ka šie abi vārdi ietver vienādu nozīmi un var tikt pielietoti darbā apzīmējot vārdu *profesija*.

Runājot par profesiju jāmin arī vārds *professional* (tulkojot no angļu. v.- profesionālis), kurš apzīmē kādas konkrētas nozares speciālistu, kuram paredz labas karjeras izaugsmes iespējas. Profesionāli savu nodarbošanos reprezentē kā daļu no savas personīgās identitātes. Savukārt, profesionālā identitāte, sastāv no koncepta ar kura palīdzību profesionālās asociācijas socializē indivīdu, lai tas izturētos kā „profesionālis”, t. i. , attiecīgi profesijas normām un standartiem (Richardson, Jones 2007: 142).

Strādājot un veicot profesiju klasifikāciju, grūti ir tās sadalīt rangos. Tautas Skaitīšanas un Izpētes birojs (Office of Populations Census and Surveys – OPCS) Skotijā, ir atzinis piecas sociālās šķiras, kuras pielieto analizējot profesiju statistikas datus. Pēc OPCS datiem *socioloģiski ekonomiskās grupas* arī atrodas uz profesiju balstītā kvalifikācijā, kurā vērojama tā pati tendence-turēt vienkopus tos cilvēkus, kuriem ir vienādi *sociālie, kulturālie un radošie standarti* (Goldthorpe, Hope 1974: 4). *Profesiju kvalifikācijā OPCS ir identificējis vairāk nekā 20,000 profesiju*, tāpēc ir nepieciešams šīs profesijas kodēt (Goldthorpe, Hope 1974:7).

Tā kā autores mērķis nav pētīt profesijas, bet gan noteikt tos faktorus, kuri ietekmē jauniešu profesiju izvēli, sīkaku ieskatu profesiju kodēšanā autore nesniegs.

Pētot darba tirgu sociāli ekonomiskā ieguvumu procesā, neizbēgami saskaramies ar *karjeras līniju* (career line) vai *darba trajektoriju* (job trajectory). Tāpēc autore pievērsīsies dzīves cikla fenomenam, pētot jauniešu nodarbinātību. Seimūrs Spilermans (Seymour Spilerman) piebilst, *ka status un apmierinātība ar darbu ir atkarīga no vecuma- tas veido galveno uzdevumu karjeras analīzē* (Spilerman: 552). Vecums ir svarīgs faktors, vērtējot jauniešu profesionālo karjeru, bet līdzās vecumam, nozīme ir arī tam, cik jaunietis ir aktīvs uzsākot savu profesionālo karjeru. Cik tas ilgi ir piedalījies darba tirgū un vai bijis mobils, mainot profesijas, jo tā veidojas profesionālā pieredze.

Organizatoriskās teorijas un industriālās socioloģijas subjekti, apraksta darba vidi, kurā attīstās indivīdu karjera. Sociāli ekonomiskajā literatūrā *darbs* tiek aplūkots dažādā dzīves cikla perspektīvā. Šajā paradigmā, uzsvars tiek likts izvērtējot tās iezīmes un indivīda spējas, uzsākot darba gaitas (inteliģence, izglītība, vecāku ietekme). Kaut arī karjeras līnijas iezīmē industriālās sistēmas būtība (profesiju klasifikācija, rekrutēšana, darba tirgus institucionālā demogrāfija), svarīgi ir noteicošie faktori, kuri veido darba tirgus organizāciju.

No personīgās kvalifikācijas (inteliģences, izglītības) un iespējamām priekšzināšanām (vecāku modeļa, vai cilvēka, kuram viņš grib līdzināties) ir atkarīgs tas, kādu darba trajektoriju izvēlēsies tikko darbu uzsācis jaunietis. Svarīga ir arī jaunieša materiālā nodrošinātība no vecākiem vai kāda cita cilvēka ietekmes. Jauniešiem izvēloties sev darbu, ir nepieciešamas asociācijas ar to, kāds viņš gribētu būt, jo tikai tā viņš spēj realizēt darba karjeru un sasniegt izvirzītos mērķus (Spilerman, 1977: 552).

Pēc Amerikas Savienoto Valstu (ASV) darba departamenta, darba statistikas biroja (U.S Department of Labor, Bureau of Labor Statistics-) datiem, katra profesija standarta profesiju kvalifikācijā ir iedalīta vienā no 23- jām, lielajām grupām. Katrā no šīm grupām ir arī apakšgrupas ar profesiju nosaukumiem (Standart Occupational Classification <http://www.bls.gov>). Turpretī salīdzinot ar Kaplova (Caplow) un Slokuma (Slocum) profesiju grupu kategorijām 1954. gadā, tās bija tikai četras. (Spilerman, 1977: 554). Tātad, profesiju skaitam ir tendence pieaugt, līdz ar to mainot profesiju stratifikācijas sistēmu.

Šo profesiju grupu kategorijas pieaugumu, lielā mērā ir veicinājušas sociāli ekonomiskā statusa pārmaiņas. Tādēļ, ir svarīgi izpētīt sociālās mobilitātes maiņu profesionālajā struktūrā un šo kustību modeļus.

Analizējot sociālo mobilitāti, to var aplūkot no dažādām pieejām un perspektīvām, bet kā jau autore minēja, šajā pētījumā fokuss tiks vērsts uz sociāli ekonomiskā statusa maiņu. Galvenais koncepts sastāda jauniešu iespējas sabiedrības profesionālajā struktūrā. *Profesiju struktūra ietver sevī attiecības ar tās sastāvdaļu veidojošajām apakšgrupām; un šīs profesiju*

apakšgrupas, nevis indivīdi, kuras tās sastāv, ir šīs analīzes objekti (Blau, Duncan, 1978: 23). Šīs apakšgrupas var aplūkot iepriekš minētajā ASV darba departamenta mājas lapā.

Šīs profesijas grupas tiek definētas vērtējot darbaspēka plūsmu laikā. No vienas puses katra profesija tiek raksturota ar dažādas izcelsmes darbaspēka pieplūdumu, bet no otras puses ar to, kā šis darbaspēks aizplūst nomainoties paaudzēm. Piemēram, ģimenes strādā zema ranga profesijā, lai nodrošinātu saviem bērniem plašāku profesijas izvēli. Šī procedūra aprakstot profesiju bāzi, kurā ietilpst sociālās struktūras attiecības ar apkārtējiem ir analoga sociometrikas metodei, kura tieši tāpat apraksta indivīdus grupā un kurā parasti dominē *divējādi attiecību kritēriji: izdarītās izvēles un vispārpieņemtās izvēles* (Blau, Duncan, 1978: 24). Tātad jaunieši spēj ietekmēties, gan no tās profesijas izvēles, kura tiek dota no vecākiem, vai pieņemta kādas grupas ietvaros, kurā tie darbojās. Vai arī, paši veidot savu profesiju izvēli.

Tieši darbaspēka plūsma starp profesiju grupām, nosaka dinamiku profesionālajā struktūrā. Daudzi no jauniešiem, kuri atrodas vienā profesionālajā grupā, var nebūt tiešā sociālajā kontaktā un to var nesaistīt kopēja identitāte, jo tā var būt pārāk plaša. Tāpēc, nevar uzskatīt, ka tie jaunieši, kuri darbojas zem vienas profesionālās grupas nonāk vienotā interakcijā un dalās sociālās dzīves iespējās un pieredzē. *Skaidrojot jēdzienu „profesiju grupēšana” ir jāatzīmē fakts, ka visas šīs grupas nav korporatīvas grupas ar noteiktām robežām, kuras ietver sociālo interakciju ar grupas locekļiem, arī ne pieņemtas kategorijas, bet jēgpilns sociālais kopums, kurš skar daudzu tiešu kontaktu grupas* (Blau, Duncan, 1978: 24). Citiem vārdiem sakot, esot profesionālajā grupā, jauniešis ir atrodas sociālajā kopumā un veido attiecības ar tiešajiem sociālajiem kontaktiem, nevis ar visu profesionālo grupu.

Šī profesiju struktūra veido sociālās mobilitātes ietvaru, kādā indivīdiem ir jāgūst profesionālie panākumi vai zaudējums. *Mainoties dažādu profesiju apjomam, vērojamas pārmaiņas pieprasījumam pēc dažādiem profesiju pakalpojumiem* (Blau, Duncan, 1978: 25). Strauji progresējot tehnoloģijām, profesionāļi ar iepriekšējās darba vietas pieredzi var veidot un celt barjeras tiem, kuri gatavojas ienākt darba tirgū, vai arī pretēji, samazināt. Kā arī darba devēji veido darba tirgus struktūru, veicot pieprasījumu pēc attiecīgām profesijām.

Tāpēc, autore dos ieskatu darbaspēka profesionālajā mobilitātē Latvijā, un noteiks tās profesijas, pēc kurām ir lielākais pieprasījuma pieaugums no darba devējiem.

2007. gada pētījumā *Darbaspēka profesionālā mobilitāte* (DPM) darba devēji daudz biežāk ir minējuši profesijas, pēc kurām ir palielinājies, nevis samazinājies pieprasījums. Visbiežāk, pieprasījuma pieaugums tika novērots profesionālajās vidējās izglītības un būvniecības profesijās. Nākamās pieprasītās profesijas grupas bija *ekonomisti, grāmatveži un citi vecākie speciālisti*. Ļoti retos gadījumos tika fiksēts samazinājums pēc būvniecības profesijām.

**Darba devēju pieprasījums pēc darbiniekiem profesiju grupu griezumā 2004.-2006. gadā
(2006.g. darba devēju aptauja, izlase 2502 respondenti)**

Profesiju grupa	Darba devēju skaits, kam pieaugums audzis	Darba devēju skaits, kam pieaugums samazinājies	Pieauguma un samazinājuma attiecība
Vienkāršās profesijas	5589	893	6.3
Būvniecības profesijas	4746	197	24.1
Ekonomisti, grāmatveži, citi vecākie speciālisti	3848	379	10.2
Mazkvalificētās profesijas	3801	615	6.2
Mehāniķi, atslēdznieki	3219	290	11.1
Kvalificēti strādnieki rūpniecībā, būvniecībā	3031	231	13.1
Transporta līdzekļu vadītāji	2152	153	14.1
Komercdarījumu speciālisti	1693	213	7.9
Inženieri	1305	22	58.3
Sekretāri, uzskaites darbinieki	968	133	7.3
Individuālie pakalpojumi	635	97	6.6

Avots: Pētījuma „Darbaspēka profesionālā mobilitāte” rezultāti (2006)

Kopumā, 1.1. tabulā redzams, ka pētījums apstiprina to, ka valstī pieaug pieprasījums pēc inženieriem, kā arī būvniecības speciālistiem. Pēc pētījuma datiem, pieprasīta ir arī transporta līdzekļu vadītāja profesija. Saskaņā ar darba devēju datiem, salīdzinoši liels pieprasījums ir arī pēc ekonomistiem, grāmatvežiem un citiem vecākajiem speciālistiem, kā arī kvalificētiem strādniekiem rūpniecībā un būvniecībā (DPM, www.darbatirgus.gov.lv).

1.2. Profesijas prestiža teorijas

Lai izprastu profesijas prestiža būtību, ir nepieciešams aplūkot *prestīžu* kā atsevišķu terminu. Socioloģiskā kontekstā, prestižs var tikt saprasts, kā priekšrocība un varas forma saistībā ar lomu un piederību specifikai grupai. Šī priekšrocība un vara ir vairāk *simboliska*, nekā ekonomiska vai politiska. *Šāda priekšrocība un vara netieši norāda uz indivīda prasmi izmantot savus mērķus- nozīmi un vērtības, nekā augstāku materiālos resursus vai varas pozīciju* (Goldthorpe, Hope, 1972 :212). Tā kā pētījuma mērķa grupa ir jaunieši, tad autore izskaidro prestiža būtību skolas vidē. „Augstākās šķiras” personas parasti tiek uztvertas kā vēsas, nedraudzīgas un neuzticamas, turpretī mazāk privilēģētās grupas piekopj ne tik prestižas runas normas, lai akcentētu pozitīvās īpašības sava runas veida sabiedrībā. Tomēr sabiedrība atzīst, ka savā ziņā šīs „augstākās šķiras” reprezentēšanas forma ir pareiza un vērtēta augstāk, to vispārēji veicina skopotāji un jauniešu audzināšanas autoritātes (Lefkowitz, Hedgcock 2002: 226).

No šī prestiža hierarhijas koncepta, var secināt, ka tas ir sastādīts pēc subjektīva sprieduma, kurš veidojas indivīdu savstarpējā komunikācijā un var tikt raksturots pēc savstarpējās nostājas un attieksmes. Lomu raksturīgās pazīmes vai kopīgās iezīmes, kuras diferencē indivīdus cienīt to prestižu ir dažādas. Viņiem ir vienota *simboliskā jēga- kāds vispāratzīts nozīmīgums- kura savienošana ar dominējošajām vērtībām, ierosina pieprasīt sociālo pārkāpumu, vai arī pretēji, stigmatizētu pakļautību* (Goldthorpe, Hope 1972 :212). Citiem vārdiem sakot, prestiža pozīcijas netiek iemantotas no lomu īpašībām vai kolektīvi, objektīvi aplūkotas, bet gan veidojas no zināmām, piedēvētām īpašībām, kuras tiek saprastas un novērtētas, kādā kulturālā izteiksmes veidā.

Runājot par prestižu, nevar neminēt vēl kādu būtisku blakusproduktu, kurš palīdz sasniegt sociālo statusu- *tā ir sociālās varas privilēģija*. Vara ir būtisks faktors, kurš dominē veiksmīgā komunikācijā. Sociālajā hierarhijā, tie jaunieši, kuri ir apguvuši labākas mācību iemaņas atrodas augstākā stratifikācijas statusā par tiem, kuriem pietrūkst disciplīnas un motivācijas (Lefkowitz, Hedgcock 2002: 228). Šajā pētījumā, vara var tikt izprasta kā augstāka profesionālā kvalifikācija pretī zemākai, līdz ar to radot privilēģijas profesionālajā darba tirgū.

Ņemot vērā prestiža vispārinošo analīzi, profesijas prestiža analīze izriet no jau iepriekš minētās: tā ir iespēja cienīt, pieņemt ar profesiju saistītos pienākumus un piederēt profesionālam kolektīvam. *Tāds prestižs ir saistīts ar objektīviem profesiju atribūtiem- to apbalvojumiem, vajadzīgajām kvalifikācijām, darba uzdevumiem, darba iekšējo vidi* (Goldthorpe, Hope, 1972 :213). Taču tas notiek netieši, kamēr šīs īpašības slēpj sevī simbolisku nozīmi, kā indikatīvs sociālajam pārsvaram vai pakļautībai, ar atbilstošām mijiedarbības sekām.

Termins *profesijas prestižs*, iekļauj sevī subjektīvu indivīda attieksmi pret profesiju no šīs profesijas pievilcīguma aspekta. Profesijas prestižam ir vispārēji sociāls raksturs, to izzinot no atsevišķu cilvēku viedokļa, kļūst iespējams noteikt profesiju prestižu attiecībā uz veselām sabiedrības grupām, kuras konkrētajā pētījumā ir jauniešu grupas. Kaut arī pētāmie profesiju prestiži ir jauniešu subjektīvi novērtējumi atsevišķām profesijām, ko nosaka viņu personīgā attieksme pret katru no profesijām, tomēr tie ir par pamatu informācijas apkopošanā un analizē. Profesijas vērtējuma subjektivitāte ir jāaplūko kā patiens sabiedrībā pastāvošo sakarību atspoguļojums, kurš nevar neietekmēt sabiedrības uzvedību kopumā. Liela loma profesijas prestiža novērtēšanā ir socializācijas procesam, kurā jaunieši iegūst priekšstatu par sabiedrību, tajā pastāvošajām vērtībām un normām. Jaunieši gūst informāciju par profesijām arī no saviem vecākiem, tā veicinot profesiju novērtējumu atkārtosanos. Šis process notiek no paaudzes uz paaudzi un profesionālā darbība ir veids un sfēra, kura veicina personības pašnoteikšanos (Klaczynski, 1991: 449).

Kā jaunieši viedo profesiju prestiža skalas? Pēc kādas sistēmas viņi ierindo rangos profesiju pēc to „prestiža”, vai „sociālā statusa”? Indivīdiem liek izstrādāt konvencijas, pēc kurām tiem jānosaka profesijas prestiža pamata bāze. Pirmkārt, tie vadās pēc simboliskajām asociācijām-pārākajiem un pakļautajiem. Indivīdi drīzāk vadās pēc tā ko viņi zina, vai kas viņiem šķiet zināms- pēc darba algas vai darba ieteikumiem no citām personām. *Vienkārši sakārtojot profesijas pēc to svarīguma- nenoteiktā „labāka- sliktāka” dimensijā* (Goldthorpe, Hope 1974 :11). Šīs īpašības, kuras jaunieši piedēvē konkrētai profesijai, veidojas no apkārtējās sabiedrības vides, kurā tie gūst priekšstatu par kādas profesijas lielāku simbolisko *labumu* attiecībā pret kādu citu profesiju.

Šī profesiju novērtējuma veidošanā, vienmēr būs iesaistīti gan izzināšanas, gan vērtību kategorijas procesi. Par piemēru, šeit varētu minēt, profesijas apgūšanas „stimulu”. Kas ir tie faktori, kas stimulē apgūt kādu bīstamu profesiju, vai „netīru”, smaga darba profesiju. Tāpēc, ir svarīgi noteikt paša darba *labumu*. Šeit sasaucas kopā divas lietas- darba labums (peļņa) un profesijas simboliskā labuma nozīme. Indivīdu domas atšķiras, runājot par konkrētu darba sfēru un sastādot savas prioritātes par to, kādam vajadzētu būt „labam” darbam. Indivīdu domas nereti varētu nesakrist arī viņu vecuma, dzimuma, reģionālās izcelsmes dēļ (Goldthorpe, Hope 1972 :214).

Pētot profesiju prestižu rodas, iespēja to salīdzināt ar citās valstīs pastāvošajām vērtību sistēmām un sociālās struktūras atšķirībām. Kā piemēru var minēt Inkeles un Rossi 1956. gadā veiktos pētījumus sešās industriālās sabiedrībās, kuros tika salīdzināti profesijas prestiža reitingi. Tā kā skaidri bija saskatāma līdzība, viņi secināja, ka kopējas strukturālas sabiedrības iezīmes veicina lielāku ietekmi uz profesijām nekā uz kultūras tradīcijām. Profesiju ietekme ir lielāka

tāpēc, ka tās veic noteiktu svarīgumu visas sabiedrības labā. *Jebkura lielāka prestiža inversija varētu veicināt neatbilstību stratifikācijas sistēmā* (Goldthorpe,Hope, 1972 :215).

Jebkuras norma, vērtējot profesija prestiža vērtības ir nepieciešams pieņemt detalizēti izklāstītas, jo katram no jauniešiem *labums* tiek vērtēts dažādi- tas varētu būt godīgums, izvērtējot sociālās priekšrocības un varas attiecības. Tāpēc, grūti ir noteikt kādu no pieņēmumiem par kopīgo visiem, un pēc tā vadīties. Pat ja, pieņemam, ka dati, kuri tiek publicēti norāda profesiju prestiža kārtību pēc klasiskās koncepcijas, tomēr tas nenorādītu, ka objektīvā stratifikācija realitāte ir faktiski leģitīma. Turklāt, kā jau autore minēja iepriekš, par ticamāko interpretāciju kas izskaidro profesijas prestižu jauniešu skatījumā, atspoguļo dominējošās idejas daudz zemākā līmenī: tas ir *labums*, ko jaunieši kopumā saskata attiecīgā profesijā. Piemēram, augstāka samaksa par darbu vienmēr tiks uzskatīta par prioritāti pretī zemākai samaksai; augstāka kvalifikācija labāka par zemāku kvalifikāciju utt. Fakts ir tāds, ka vidēji visas grupas un šķiras ir vienādās domās par to, ka zināmām profesijām vajadzētu ieņemt augstāku vietu reitingu tabulā, tajā pašā laikā citi respondenti vispār tās neiekļauj savā profesiju hierarhijā un uzskata tās par nevajadzīgām(Goldthorpe,Hope, 1972 :215).

2007. gada pētījumā par *Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas* (APMIAPD), profesionālo mācību iestāžu absolventiem to tematisko jomu uzskatījums, kurās mācīties ir „izdevīgi” vai „nav izdevīgi strādāt, atšķiras no augstskolu absolventu situācijas, lai gan atšķirības atalgojumā nav tik nozīmīgas.

Jomas, kuras atalgojuma ziņā ir izdevīgākas, strādājot atbilstoši izglītībai, ir šādas: *humanitārās zinātnes un māksla, dabaszinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas, lauksaimniecība, pakalpojumi, inženierzinātnes un tehnoloģijas. Savukārt lielāks atalgojums, strādājot atbilstoši profesijai, sagaida veselības aprūpes un sociālās labklājības speciālistus, arhitektūras un būvniecības profesiju, kā arī ražošanas un pārstrādes pārstāvjus* (tabulā) (APMIAPD,2007 :106).

Profesionālo mācību iestāžu absolventu neto darba alga (latos) atkarībā no darba atbilstības izglītībai: sadalījums pēc izglītības tematiskajām jomām

	Vidēji	Atbilst izglītībai	Neatbilst izglītībai
	LVL	LVL	LVL
Humanitārās zinātnes un māksla	216	202	245
Dabaszinātnes, matemātika un IT	285	288	305
Lauksaimniecība	207	215	254
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	175	187	130
Komerczinības un administrēšana	241	261	130
Inženierzinātnes un tehnoloģijas	310	318	327
Ražošana un pārstrāde	251	261	248
Arhitektūra un būvniecība	362	390	320
Bāze: profesionālo mācību iestāžu absolventi, kuri šobrīd strādā (n=1568, 35% no visiem)			

Piezīme: tabulā norādīta dažādu izglītības tematisko jomu absolventu neto darba alga latos (ieskaitot piemaksas par virsstundām, samaksu „aplaksnēs” utt.) iepriekšējā mēnesī atkarībā no darba atbilstības izglītībai (pētnieku vērtējums).

Avots: Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas (2007)

Salīdzinot ar 2006. gadā veikto pētījumu, *Darba algas un to ietekmējošie faktori* (DAIF), kur tika pētīts profesiju relatīvās algas indekss, visaugstākā darba samaksa bija dabaszinātņu speciālistiem, tikai tad sekojot inženierzinātnēm, rūpniecībai un būvniecībai (DAIF, 2006:113).

Apskatot tabulu 1.2., rodas jautājums, kāpēc dažām no profesiju grupām atalgojums ir lielāks nestrādājot atbilstoši savi iegūtajai izglītībai. Iespējams, ka jaunieši nestrādā atbilstoši izglītībai arī tāpēc, ka saņem augstāku atalgojumu nestrādājot izvēlētajā profesionālajā izglītībā.

Tabulā 1.2. profesijas, kurās ir augstākais atalgojums ir arhitektūra un būvniecība un inženierzinātnes un tehnoloģijas.

1.3. Sociālo tīklu un sociālo kapitālu teorija

Šo teoriju autore izvēlējās tāpēc, ka tā skaidro indivīda vēlmi iesaistīties sociālajās attiecībās, jo tas veido noteiktus sociālos tīklus, kuri savukārt veido sociālā kapitāla pamatu. Tas palīdz indivīdam izvēlēties par labu kādam noteiktam faktoram karjeras veidošanā, kas ir viena no pētījuma centrālajām problēmām.

Definējot *sociālo tīklu (social networks)* analīzi, to var apzīmēt kā pastāvošo kontaktu analīzi. Sociālie kontakti, ir neatņemama sastāvdaļa jauniešu dzīvē un palīdz savstarpējā interakcijā. Jauniešiem sevišķi svarīga ir kontaktu uzturēšana savā sociālo tīklu grupā, jo tādā veidā viņi apmainās ar savstarpējo pieredzi un gūst priekšstatu par izglītības un darba vidi. *Tīklošanās (networking) ir process, kad sadarbojas noteiktas palīdzības vai atbalsta sniegšanai un tīklošanās ir šīs sociālo tīklu veidošanās un uzturēšanas process* (Zīverte, Austers, Zilinska: 2007).

Nemot vērā jauniešus sociālo attiecību kontekstā, jāpievērš uzmanība tiem aspektiem, kuri ietekmējuši jauniešu dzīvi socializācijas procesā-vēlmes, mērķi, vajadzības, kā arī attiecības ģimenē, skolā un uzsāktā darba vietā. Pastāv dažādi veidi kā jaunieši komunicē un apmainās ar informāciju un resursiem. *Dzīves cikli, kuros mēs atrodamies, ekoloģiskā un ģeogrāfiskā vide, kurā mēs dzīvojam, nosaka personu loku, ar ko tiek veidoti mūsu attiecību tīkli.* Meklējot jaunu darba vietu, līdz šim esošie kontakti var būt nederīgi jaunajā darba vietā, un ir daudz grūtāk dibināt kontaktus, pašam neesot nodarbinātam. Skarot jauniešu nodarbinātību, īpaši aktuāli un svarīgi ir dibināt kontaktus, kuri varētu būt noderīgi darba maiņas rezultātā, vai arī gūt labas rekomendācijas no iepriekšējās darba vietas, ja tāda ir (Campbell, 1985:183).

Būtisku lomu darba tirgū spēlē nepieciešamie informācijas resursi, kurus nodrošina formālie/neformālie informācijas ieguves līdzekļi. Svarīgu faktoru informācijas ieguvē ieņem sociālie tīkli, kas indivīda dzīves laikā nepārtraukti mainās. Granoveters (Granovetter) min, ka no makro līmeņa raugoties vājas saites veicina mobilitātes iespējas. Ja indivīds maina darba vietu, viņš ne tikai pārvietojas no viena sociālā tīkla uz citu, bet arī nostiprina saiti starp šiem abiem atsevišķajiem tīkliem, kas bieži vien ir tā, kura īstenībā veicina viņu pārvietošanos. Visbiežāk tas aplūkojams tieši autores izvēlētajā profesionālās izglītības jomā, jo šādas iestādes ir ierobežotā skaitā. Šo indivīdu mobilitāte veido komplicētas struktūras, vājo saišu savstarpējo tiltu, kas savukārt veido operatīvus tīklus noteiktās, īpašās vietās (Granovetter, www.stanford.edu).

Sociālie tīkli rada šo tīklu labumu- *sociālo kapitālu*. Indivīdam dzīves laikā ir nepieciešams investēt savā sociālajā kapitālā, lai augtu viņa pievienotā vērtība (izglītības, darba pieredze, prasmes, spējas utt) un tādā veidā tiktu atalgots ar labu darbu.

Skaidrojot sociālā kapitāla jēdzienu, autore skata to caur Pjēra Burdjē (Pierre Bourdieu) aprakstītajām kapitāla formām. Runājot par kapitāla formām Burdjē min trīs fundamentālas kapitāla formas: *ekonomiskais kapitāls*, kurš ir tiek konvertēts naudā un īpašuma tiesībās; *kulturālais kapitāls*, kurš var tikt saprasts gan kā ekonomiskais kapitāls, gan institucionalizēts izglītības kvalifikācijās; *sociālais kapitāls*, kurš tiek konstruēts veidojot sociālās saistības (kontaktus), kas ir gan kā ekonomiskais kapitāls, gan arī, noteiktos apstākļos ieņemt cildenu formu (Bourdieu, 1997 :47).

Runājot par kultūras kapitālu, Burdjē akcentē, ka *no paša sākuma ir cilvēkkapitāls, kurš nesākās pirms ekonomikas, un skolas laikā apgūtās socializācijas, bet gan ģimenes kultūras kapitāla, kurš iegūts no ģimenes*. Izglītības kvalifikācijas ekonomiskais un sociālais devums arī rodas no ģimenes sociālā kapitāla. Taču arī šīs dotās vērtības, kuras jaunieši iegūst no ģimenes, spēj variēt atkarībā no laika perioda, sabiedrības šķiras, pārdomātas audzināšanas un arī pilnīgi neapzināti. *Pats svarīgākais princips, kultūras kapitāla simboliskajam spēkam, pastāv tā loģiskā pārvešanā* (Bourdieu, 1997:48-49). Citiem vārdiem skaidrojot, ir svarīgi, lai ģimene rada objektīvu kultūras kapitāla formu un reprezentē pieturēšanos pie vienotām kultūras vērtībām, tāda veidā neradot jauniešos kādas, šīs formas izpausmes apzinātu ignorēšanu.

Izglītības sertifikāts ir ne tikai dokuments, kurš iegūts, lai turpinātu tālāko profesijas ceļu, tas ir arī simbolisks kultūras kompetences apgūšanas sertifikāts, kas nodrošina garantētu kulturālo vērtību. Ar izglītības iegūšanu jaunieša kulturālās kapitāls pāriet arī ekonomiskajā vērtībā, jo jaunieši ar iegūtajām kvalifikācijām savstarpēji kontaktējas un veido darba tirgus attiecības (Bourdieu, 1997:51). Izglītība dod daudz lielāku pieejamību sociālā kapitāla resursiem, jo skolā veidojot sociālo saites, izveidojas plašāks kontaktu loks, no kura iegūt vajadzīgo ietekmi vai iespējas karjeras attīstīšanā. Jauniešiem profesionālajā izglītībā šis faktors veicina kopīgas profesionālās intereses, plānus par kopīgu darbošanos vienā profesionālā vidē, informācijas nepārtrauktu pieejamību.

Sociālā kapitāla apjoms ir atkarīgs no tīklošanās efektivitātes mobilizēšanas un kapitāla (ekonomiskā, kulturālā vai simboliskā) lieluma, tam aģentam, ar kuru šī tīklošanās notiek (Bourdieu, 1997:51). Šie ieguvumi, kuri rodas savstarpējā grupas interakcijas apmaiņā, veido šo solidaritātes iespējamību. Tieši šādi jaunieši iegūst gan materiālos ienākumus, gan kulturālā kapitāla nostiprināšanos, gan izpratni par to, kas ir prestiža grupa. Tīklu attiecības neveidojas neapzinātā veidā, tās veido institūciju rituāli, kuri sniedz sociālo informāciju. *No ģimenes institūcijas jaunieši apgūst sociālās attiecības- savstarpējās, ar kaimiņiem, darba, pat tuvības izpratni; no valsts institūcijām-likumus* (Bourdieu, 1997:52). Tādā veidā simboliskā konstitūcija tiek veidota no relatīvas sociālās institūcijas.

Šī, savstarpēja apmaiņa, veido lietas, kuras rodas kopības apziņā, tādejādi, izveidojot grupas. Jauniešiem ar profesionālās izglītības apguvi, īpaši svarīgi ir veidot savas grupas, kuru iekšienē tie apmainās ar savas profesijas sociālā kapitāla simboliskajiem atribūtiem. Tāpēc, ka sociālais kapitāls rodas savstarpējo attiecību mijiedarbībā, persona, kura ir šīs grupas sastāvā, ir objekts, kuram ir pieejama informācija. Bieži vien grupas sastāvā ir kāds, kuram ir pieejams daudz lielāks sociālais kapitāls, prestiža personība, no kuras jaunam grupas objektam ir iespēja padziļināt savu sociālo kapitālu (Bourdieu, 1997:52).

Modernās mūsdienu tehnoloģiju ietekmē, sociālā kapitāla informācijas pieejamība krietni vien atvieglo jauniešu pieeju informācijas resursiem. Rodoties lielākai informācijas pieejamībai, jauniešu starpā pastāv mazāka privilēģēto grupu apziņa. Jaunā sociālo tīklu forma rada izmaiņas sociālā kapitālu pielietošanā. Tas rada jaunu sociālo tīklu attiecību veida izpausmi. Brīva pieejama informācijai un citiem grupas biedriem tīmeklī, rada milzīgus sociālos tīklus. Šo tīklu ietvaros jaunieši ar profesionālajām interesēm spēj nodrošināt kādas informācijas tūlītēju saņemšanu, no savas profesionālās tīmekļa grupas biedra (Lin, <http://www.insna.org>).

Sociālie tīkli nodrošina pieeju resursiem, bet sociālais kapitāls ir tas resursu kopums, kas pārvērš jauniešu cilvēka kapitālu vērš uz profesionālu darbību (izglītību, darbu). Jo plašāki un mobilizētāki ir jaunieša sociālie tīkli, jo lielāka pieejamība resursiem, kuri palīdz sasniegt mērķus. Tādejādi jaunieši nodrošina sociālās mobilitātes augšupeju, un sava sociālā kapitāla ieguldījumu sabiedrības kopējā labuma gūšanā.

Tātad, kopumā aplūkot profesijas izvēles teorijas var secināt, ka profesiju skaitam ir tendence pieaugt, patstāvīgi veicot izmaiņas profesijas stratifikācijas sistēmā. Profesijas tiek sagrupētas grupās un apakšgrupās un pētot profesijas autore vairāk pievēršas nevis pašai profesiju mobilitātei, bet gan apstākļiem un tiem faktoriem, kuri veicina jauniešu pievēršanos profesijai.

Pētot jauniešu nodarbinātību, vecumam ir liela nozīme jauniešu karjeras izveidē un apmierinātībā ar izvēlēto statusu. Uzsākot darba gaitas, daudz kas ir atkarīgs no jaunieša personīgās kvalifikācijas (inteliģence, izglītība) un vecāku ietekmes, kuri veido jauniešu priekšzināšanas, iesaistoties darba tirgū. Tā kā darba tirgus veido pieprasījumu pēc konkrētām profesijām ir svarīgi, lai jaunieši, uzsākot dalību darba tirgū būtu informēti par profesiju piedāvājumu un atbilstību viņu interesēm.

Profesijas prestižam ir vienota simboliskā nozīme, kura reprezentē pārkumu pret citām profesijām. Profesijas prestižs jauniešu acīs veidojās no zināmām, piedēvētām īpašībām, kuras iegūtas kulturālā izteiksmes veidā. Taču jauniešu uz profesijas prestižu raugās arī subjektīvā vērtējuma iespaidā no profesijas pievilcīguma aspekta. Šis vērtējums rodas socializācijas procesā, kuru veido gan ģimenes institūts, gan apkārtējā sabiedrība. Tā rodas šī simboliskā asociācija par pārkajiem un pakļautajiem, kas būtība ir varas attiecības. Veidojot profesiju prestižu skalas,

jaunieši tās sakārto no *labākās un sliktāko* pēc sev zināmā svarīguma, par kuru priekšstatu rod no informācijas par darba algām vai sociālā statusa.

Tāpēc svarīga ir jauniešu informācija, kuru sniedz sociālo tīklu attiecības, kurās tie gūst priekšstatu par izglītības un darba vidi. Jauniešiem, kuri tikko uzsākuši darbu, īpaši svarīgi ir dibināt sociālos tīklus, kuri ir noderīgi tālākai karjeras attīstībai.

Sociālie tīkli rada sociālo kapitālu, kurā ietilpst gan kulturālais, gan ekonomiskais kapitāls. Respektīvi, kulturālais kapitāls, kurš iegūts no ģimenes, līdz ar izglītības iegūšanu pāriet ekonomiskajā vērtībā, kuru jaunieši iegūst darba tirgus attiecībās. Sociālais kapitāls lielums atkarīgs no tīklu apjoma un efektīvas to mobilizēšanas savās interesēs. Līdz ar modernais informācijas tehnoloģijas attīstību, jauniešiem ir vēl plašākas iespējas tīmekļa tīklu ietvaros veidot sev izdevīgu sociālās mobilitātes augšupeju, un ieguldīt savu sociālo kapitālu kopējā sabiedrības labumā.

1.1.1. Profesionālā izglītība Latvijā

Profesionālās izglītības pilnveidošanās pasākumi tiek veidoti kopš deviņdesmito gadu vidus, saskaņojot tos ar Eiropas Savienības (ES) vadlīnijām profesionālajā izglītībā. Latvijā ir izstrādāta normatīvā bāze profesionālās izglītības kvalitātes uzlabošanai un darba devēju iesaistei profesijas standartu un izglītības programmu izstrādē un novērtēšanā. Datus par augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventiem apkopo izglītības iestādes, ikgadējus pārskatus publicē IZM un Centrālā statistikas pārvalde (CSP).

Profesionālo izglītību Latvijā apgūst pēc pamatskolas- koledžās, arodvidusskolās un vidējās speciālās mācību iestādēs, jāmācās ir 4-5 gadus (profesionālā izglītība, www.education.lv).

1.3. tabula

Uzņemti, mācās profesionālajās izglītības iestādēs pa gadiem

Uzņemti		Mācās
Mācību gads	Kopā	Kopā
2006./2007.	14142	40439
2005./2006.	14521	42737
2004./2005.	16096	44651
2003./2004.	18525	46789
2002./2003.	18114	46533
2001./2002.	17461	47627
2000./2001.	18440	48625

Avots: IZM PKD Statistikas un analīzes nodaļa, CSP dati (2006)

IZM profesijas klasifikācijas datus (PKD) 1.3 tabulā redzams, ka salīdzinot 2000./2001. m. g. uzņemto skaitu krities par 17%. Vidēji uzņemto skaits krities par 2% audzēkņu mācību gadā, bet sākot ar 2004./2005. m. g. par aptuveni 4% (Statistika par profesionālo izglītību, www.izm.izm.gov.lv).

Pēc APMIAPD publicētajiem datiem, pakļautībā esošās profesionālās izglītības iestādes, kā arī pašvaldību un privātās profesionālās izglītības iestādes 2002./2003. ak.g. bija absolvējušās 12 537 personas; 2004./2005. ak.g. šie dati bija attiecīgi 9 963 (APMIAPD, 2007:15)

Izlaidums un atskaitītie profesionālās izglītības iestādēs pa gadiem

Mācās	Faktiskais izlaidums		Gaidāmais izlaidums		Atskaitītie audzēkņi	
Kopā						Kopā
40439	01.01.2006.- 01.10.2006.	10464	01.01.2007.- 01.10.2007.	10952	01.09.2005.- 01.09.2006.	6804
42727	01.01.2005.- 01.10.2005.	9938	01.01.2006.- 01.10.2006.	11620	01.09.2004.- 01.09.2005.	6995
44651	01.01.2004.- 01.10.2004.	11374	01.01.2005.- 01.10.2005.	11647	01.09.2003.- 01.09.2004.	6974
46789	01.01.2003.- 01.10.2003.	12436	01.01.2004.- 01.10.2004.	12761	01.09.2002.- 01.09.2003.	6698
46533	01.01.2002.- 01.10.2002.	13069	01.01.2003.- 01.10.2003.	13626	01.09.2001.- 01.09.2002.	6862
47627	01.01.2001.- 01.10.2001.	12692	01.01.2002.- 01.10.2002.	14358	01.09.2000.- 01.09.2001.	7001

Avots: IZM PKD Statistikas un analīzes nodaļa, CSP dati (2006)

1.4. tabulā, salīdzinoši ar 2001./2002. m. g 2006./2007. m. g, mācās par 15% audzēkņu mazāk. Sākot ar 2002./ 2003. m. g audzēkņu skaits, kuri mācās profesionālās izglītības iestādēs ir krities par 4% mācību gadā. Absolventu skaits, salīdzinoši ar 2001./2002. m. g sarucis par 24% audzēkņu. Atskaitīto audzēkņu skaits palicis proporcionāls mācošo un absolvējošo skaitam, tas ir vidēji 15 %, bet 2006./2007. m. g tas sasniedz 16% (statistika par profesionālo izglītību, <http://izm.izm.gov.lv>).

Kā secināja APMIAPD pētnieki, tad *pirms šī pētījuma uzsākšanas, vienotas datubāzes par profesionālo mācību iestāžu absolventiem faktiski nebija. To neparedz neviens normatīvs akts* (APMIAPD:2007,14). Tāpēc arī šie dati nevar tikt uzskatīti par absolūtiem, bet tikai par informatīviem.

Pēc APMIAPD pētījumā aptaujāto ekspertu vērtējuma, profesionālās izglītības sistēmas galvenās problēmas ir šādas: tai joprojām ir jākompensē nepilnības vidējās izglītības kvalitātē, bieži vien mūsdienu prasībām neatbilstoša ir augstskolu infrastruktūra. Profesionālās izglītības eksperti atzīmē šādas galvenās problēmas absolventu profesionālajā sagatavotībā: jaunāko tehnoloģiju izmantošanai neatbilstoša sagatavotība, pārāk šaura izglītības programmu specializācija, absolventu psiholoģiska nesagatavotība darba attiecībām un darba disciplīnas ievērošanai, daļas absolventu pārāk augstas prasības darbavietai, neapmierinātība ar darba apstākļiem, nevēlēšanās strādāt par piedāvāto zemo atalgojumu, grūtības atrast darbu sociālu sakaru trūkumu dēļ dzīvesvietas maiņas gadījumā (APMIAPD,2007 :3).

1.1.2 Jaunieši un profesionālā izglītība

Tā kā pētījuma mērķa grupa ir profesionālo vidējo izglītību apgūstošie un absolvējošie jaunieši, autore izvēlējās raksturot šos jauniešus kā atsevišķu grupu un skaidrot viņu sociālās rīcības motīvus.

Latvijas nākotne lielā mērā atkarīga no tās cilvēkkapitāla, jauniešiem, kas mācās, apgūst profesiju, uzsāk vai drīzumā uzsāks savu darba karjeru. Tādejādi jaunatne uzskatāma par Latvijas 21. gadsimta darbaspēka potenciālu. Tomēr jauniešu iekļaušanās darba tirgū ir daudz sarežģītāka nekā pirms desmit vai divdesmit gadiem. Jauniešiem ir mazāka drošība, nav garantijas par kvalifikāciju, par iespējām darba tirgū. Daudzas iespējas un riski ir saistīti ar pārmaiņām darba tirgū, pieaugošajām prasībām pēc kvalificēta darbaspēka, fleksibilu specializāciju darba vietā un izglītības ceļa paildzināšanos. 21. gadsimta sākumā jaunieši aizvien vairāk saskaras ar diferenciāciju, plurālismu un fragmentārismu, kā arī nenoteiktību, tradicionālo saišu pavājināšanos, ko jau 20. gadsimta beigās aprakstīja jaunatnes sociologi (Furlong, Cartmel, 1997 :3)

Augstskolu un profesionālo mācību iestāžu absolventu iekļaušanos darba tirgū atbilstoši iegūtajai specialitātei *ietekmē vairāki faktori- gan objektīvie (speciālistu pieprasījums darba tirgū, studiju laikā apgūtās prasmes, piedāvātais atalgojums u.c), gan subjektīvie (neapmierinātība ar izvēlēto profesiju un nevēlēšanās tajā strādāt, prasības pret darbu kopumā u. tml)* (APMIAPD:4).

Socioloģisko pētījumu institūta (SPI) pētījumā „Jaunieši darba tirgū: situācijas un nodarbinātību ietekmējošo faktoru analīze” (JDTIFA), tiek aplūkotas arī vidējo profesionālo izglītību apgūstošo jauniešu izglītības un darba karjeras izveides stratēģijas. Vērtējot jauniešu iekļaušanos darba tirgū un to ietekmējošos faktorus viens no galvenajiem faktoriem ir izglītības ceļš. Pēc pētījuma datiem no aptaujātajiem 4 tūkstošiem, tikai 960 (24%) jaunieši izvēlas vidējo profesionālo izglītību. Kopumā par izglītības līmeņa paaugstināšanu tikai 29% aptaujāto, kuri jau apguvuši kādu profesiju, ir izteikuši tādu vēlmi. Tas skaidrojams ar jauniešu nespēju apvienot darbu ar mācībām, un nereti tie, kuri jau apguvuši profesiju un paralēli integrējušies darba tirgū, neuzskata par nepieciešamu turpināt augstākā līmeņa izglītību (JDTIFA:2007:48).

Tomēr interesants ir fakts, ka vidējās profesionālās izglītības sniegtās iespējas darba tirgū tiek vērtētas apmierinoši. Visbiežāk informācijas par izglītības iespējām trūkst jauniešiem Rīgā, Kurzemē un Zemgalē. Tieši Rīgā, kurā autore veic pētījumu, trūkst informācijas tiem, kas vēlas iegūt vidējo profesionālo izglītību (47%). 29 % vidējo profesionālo mācību iestāžu skolēnu, kuri faktiski jau izdarījuši savu profesijas izvēli, tomēr norāda, ka vēlētos palīdzību profesijas izvēlē. Tas liecina, ka viņi par savu izvēli nav pārliecināti (JDTIFA, 2007:51).

Pēc IZM mājas lapā publicētajiem datiem, par *Profesionālās izglītības iestāžu audzēkņiem pa izglītības programmām 2006./2007.m.g.*, var konstatēt kādas izvēlas apgūt jaunieši. Proporcioniāli visvairāk jauniešu mācās *viesnīcu un restorānu servisā, mašīnzinībās, būvniecībā un civilā aizsardzībā, vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā, kokapstrādes tehnoloģiju un izstrādājumu ražošanas jomā (profesionālā izglītība, <http://izm.izm.gov.lv>).*

Pētot jauniešu ekonomisko aktivitāti, to var izvērtēt pēc pētījuma DPM datiem. Profesionālas mobilitātes skaitliskais novērtējums tika veikts, balstoties uz darbaspēka apsekojuma rezultātiem (aptaujājot 20 025 respondentus).

Laika periodā no 1999. gada līdz 2005. gadam, Latvijā profesionāli mobili (vismaz vienu reizi mainījuši profesiju) bija 6,3% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita. Profesionāli vismobilākā iedzīvotāju grupa ir vecuma no 25 līdz 34 gadiem – tajā 12,1% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem ir profesionāli mobili. Vecumā 15 līdz 24 gadiem ir vislielākais profesionāli mobilo vīriešu īpatsvars 60%.

Darbaspēka profesionālas mobilitātes jomā vērojamas ievērojamas atšķirības profesiju griezumā. Izejošas profesionālās mobilitātes struktūrā dominēja veikalu pārdevēji un preču demonstrētāji – 13,45%, automobiļu vadītāji – 4,71%. Kopumā augsta izejošā profesionālā mobilitāte vērojama starp zemas kvalifikācijas profesijām.

Ienākošajā profesionālajā mobilitātē nav novērojama neviena dominējoša profesija. Tomēr, joprojām pirmajā vietā ir veikalu pārdevēji un preču demonstrētāji, kas veido 7,04% no ienākošajiem profesionāli mobilajiem strādājošajiem. Tāpat arī liels profesionālas mobilitātes īpatsvars ir starp finanšu un tirdzniecības speciālistiem (4,3%) un būvniekiem (4,17%) (DPM, <http://www.darbatirgus.gov.lv>).

Vecumā no 20-24 gadiem 80% jauniešu ir ekonomiski aktīvi. Profesionālo mācību iestāžu absolventi ir gados jaunāki nekā augstskolu absolventi, un saskaroties ar darba tirgus prasībām pēc mācību beigšanas tie atsākuši turpināt mācībās, ceļot savu kvalifikāciju (APMIAPD: 53)

Visbiežāk jaunieši izvēlas strādāt kā pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (29%). 20% ir kvalificēti strādnieki un amatnieki, bet 15%- speciālisti. Jaunieši ļoti reti strādā kā lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki vai ierēdņi un vadītāji. Ja otrajā gadījumā to var

skaidrot ar kvalifikācijas trūkumu, tad pirmais vairāk liecina par jauniešu izvēlēm un šīs nodarbošanās prestižu viņu acīs (JDTIFA: 52).

Analizējot darbaspēka apsekojuma rezultātus, pētījumā konstatēts, ka izplatītākais profesionālās mobilitātes iemesls ir augstāka atalgojuma saņemšana jaunajā darba vietā. Otrs izplatītākais iemesls kāpēc cilvēki mainīja darba vietu ir nespēja atrast darbu pašreizējā profesijā. Kā trešais iemesls, iespēja virzīt savu karjeru. Analizējot profesionāli mobilo iedzīvotāju sadalījumu teritoriālā griezumā, tika konstatēts, ka profesionāli visvairāk profesionāli mobilo strādājošo dzīvo Rīgā. Tika secināts, ka profesionālā mobilitāte pieaug proporcionāli izglītības līmenim, jo augstāka izglītība, jo lielāka profesionālā mobilitāte. Taču, pēc darba devēja teiktā, galvenais kritērijs darba ņēmējam ir viņa profesionālā pieredze, ar piebildi, ka bez augstas profesionālās izglītības irniecīgas izredzes iegūt vadošo amatu un saņemt augstu atalgojums (DPM, <http://www.darbatirgus.gov.lv>).

Savukārt, kā secināts APMIAPD pētījumā, profesionālās mācību iestādēs augstāks iesaistīšanās līmenis darba tirgū raksturīgs arhitektūras un būvniecības, veselības aprūpes un sociālās labklājības jomas absolventiem. Visretāk atbilstoši izglītībai strādā lauksaimniecības jomas absolventi. (APMIAPD, 2007:6).

Profesionālo mācību iestāžu audzēkņi retāk kā augstskolu studenti iekļaujas darba tirgū jau mācību laikā. Kopumā līdztekus mācībām bija strādājis 21% absolventu. 56% gadījumu profesionālo mācību iestāžu audzēkņu darbs mācību laikā bijis saistīts ar prakses vietu, 16% izgāja praksi vietā, kur strādāja, 28% darbs nebija saistīts ar prakses vietu. Var secināt, ka profesionālās mācību iestādes veicina absolventu nodarbinātību prakses veidā (APMIAPD,2007:74).

Iegūstot labāku izglītību un darba pieredzi, jaunielis var iegūt labāku darbavietu un strādāt augstākā amatā. Tādēļ jauniešiem līdz 24 gadu vecumam ir izdevīgi strādāt apkalpojošā sfērā, kas bieži vien piedāvā elastīgu grafiku, tādejādi ļaujot savienot mācības ar darbu. Pieaugot vecumam, samazinās apkalpojošā sfērā strādājošo jauniešu daļa, bet pieaug tā daļa, kas ir kvalificēti strādnieki, vidējā līmeņa vai galvenie speciālisti. Šī tendence vērojama gan augstskolu, gan profesionālo mācību iestāžu audzēkņu vidū. *Jo augstāku izglītības līmeni ir sasniedzis absolvents, jo lielāka ir iespēja, ka viņš strādās atbilstoši iegūtajai izglītība. No profesionālo mācību iestāžu beidzējiem atbilstoši izglītībai strādā 57% absolventu* (APMIAPD,2007: 5-6).

Pētījumā DFT fiksētās vai mainīgās pamatalgas izmaksa ir atkarīga no darbinieka kvalifikācijas un uzņēmuma lieluma. Jo augstāka ir kvalifikācija, jo lielāka ir iespēja, ka darbinieks saņems fiksētu, nevis mainīgu pamatalgu. Visbiežāk Latvijā tiek piešķirti šādi atalgojuma veidi: veselības apdrošināšanas polise, uzņēmuma dāvanas darbiniekiem, apmaksāti kursi, mācības vai dalība semināros, mobilā telefona sarunu, transporta izdevumu un ēdināšanas

kompensācijas, kā arī dažādi citi darbinieka atbalsta veidi. Jo augstāku amatu ieņem darbinieks, jo daudzveidīgāki ir viņam pieejamie nemonetārā atalgojuma veidi. Viens no svarīgākajiem darba samaksu noteicošajiem individuālajiem faktoriem ir darbinieka izglītība. Tās ietekme izpaužas gan tieši, gan netieši. Tiešais efekts ir: jo augstāka ir darbinieka izglītība, jo lielāka ir viņa darba samaksa. Netiešais efekts ir: darbinieki ar augstāko izglītību biežāk strādā augstākos amatos un labāk apmaksātās profesijās. Darba samaksas augstākais punkts visos izglītības līmeņos Latvijā tiek sasniegts samērā agri – vidēji tas ir aptuveni no 30 līdz 35 gadu vecumam. DAIF pētījuma dati parāda, ka vecums, kad darbinieks saņem maksimālos ienākumus, pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījies un ka tas joprojām atrodas tālu no Eiropas Savienības valstu vidējā rādītāja.

Pēc pētījuma DAIF datiem, visaugstākā darba samaksa Latvijā ir novērota šādās tautsaimniecības nozarēs: būvniecība, enerģija un elektroapgāde, finanses, kā arī valsts pārvalde un sociālā apdrošināšana. Darba devēji norāda, ka Latvijā trūkst darbaspēka, kā vienu no iemesliem norādot, ka trūkst intereses par noteiktu nozaru profesijām.

Apkopojot augstāk minēto, redzam, ka izglītībai un tās iespaidā iegūtajai iespējai strādāt augstākas kvalifikācijas darbu ir būtiska ietekme uz Latvijā strādājošo darba samaksu indivīda līmenī. Uzņēmuma lielumam, tā darbības sektoram un ekonomiskajai izaugsmei ir ietekme uz darba samaksu uzņēmuma līmenī. Tā rezultātā minimālā alga kā darba algu regulējošs mehānisms un neapliekamais minimums kā nodokļa sloga samazinošs instruments visvairāk ietekmē uz zemas kvalifikācijas darbinieku darba samaksu, it īpaši mikro uzņēmumos.

Kopumā, nosakot minimālo darba algu, valsts mēģina sasniegt divus mērķus. Pirmais mērķis ir garantēt strādājošajiem iespēju pilna darba laika ietvaros saņemt iztikas nodrošināšanai nepieciešamos līdzekļus. Otrais mērķis ir samazināt nedeklarētās darba samaksas izplatību. Abu šo mērķu sasniegšana ir savstarpēji saistīts un nepārtraukts process. Pieaugot dzīves dārdzībai, mainoties valsts ekonomiskās attīstības un sociālās politikas mērķiem, ir nepieciešams pārskatīt arī minimālās algas noteikšanas mehānismus (DAIF, <http://www.darbatirgus.gov.lv>).

Nākošā problēma, ar ko saskaras jaunieši ir rakstisks darba līgums uz nenoteiktu laiku. No vienas puses, šāda situācija ir saprotama un liecina par darba devēju vēlmi pārliecināties par jaunieša prasmēm darba vietā. No otras puses, ka daudzi jaunieši strādā bez darba līguma uz mutiskas vienošanās pamata. Tādejādi daudzu jauniešu, kas uzsāk darba gaitas, tiesiskā aizsardzība ir vāja. Tādēļ strādājot uz šādiem noteikumiem, jaunielis nevar pretendēt uz apmaksātu atvaļinājumu, aizstāvēt savas tiesības darba drošības un darbinieku tiesiskās aizsardzības jomā.

Pēc autores domām, svarīga loma ir profesionālajai orientācijai un informētībai par iespējām, ko darba tirgū sniedz konkrētas profesijas apguve. Īpaši aktuāla šādās informācijas nepieciešamība ir pamatzglītības un vidējās izglītības iestādēs, jo pamatskolas vecuma skolēni nav tik patstāvīgi lai pieņemtu lēmumus par profesijas atbilstību viņu interesēm.. Jāpilnveido karjeras izglītība jau pamatskolā, orientējot skolēnus uz profesijas izvēli un profesionālo izglītību. Šobrīd nekur nav pieejama apkopojosa informācija par katrai izglītības tematiskajai jomai un pakāpei atbilstošām profesijām.

Analizējot profesionālās vidējās izglītības absolventu turpmākos dzīves plānus, vairāk nekā puse no absolventiem izteikuši vēlmi paaugstināt savu kvalifikāciju. Daudzi no absolventiem pauž vēlmi mainīt patreizējo darbavietu. 22% no vidējo profesionālo izglītību ieguvušajiem vēlas mainīt nodarbošanos/profesiju. Iespējams, ka tieši tas ir galvenais iemesls, kāpēc tieši vidējo profesionālo izglītību ieguvušie visbiežāk turpina mācības (APMIAPD, 2007: 59).

Kopumā, vērtējot pētījumā analizētos datus, var secināt- pirmkārt. vienota datu bāze par profesionālās izglītības absolventiem, lai nerastos nesakārtotība profesionālās izglītības sistēmā. Otrkārt, profesionālajā vidējās izglītības sistēmā Latvijā ir jānovērš nepilnības vidējās izglītības kvalitātē un augstskolu infrastruktūrā. Galvenās problēmas audzēkņu profesionālās vidējās izglītības sagatavotībā ir saistītas ar jaunāko tehnoloģiju izmantošanai neatbilstošu sagatavotību un šauru izglītības specializāciju. Ja pirmā problēma ir saistīta ar novecojušu tehnoloģiju izglītības iestādēs, tad otras problēmas risināšanā būtu jāizskata un jāveic izglītības programmas atbilstība. Tāpat arī jāveicina jauniešu interese apgūt profesionālo izglītību.

Profesionālās izglītības iestāžu uzņemto skaits turpina sarukt, un strauji krītas pēdējo četru gadu laikā. Tam var būt vairāki iemesli, jo kā liecina pētījumi, jauniešiem trūkst informācijas par profesionālās izglītības sniegtajām iespējām un jauniešos nerodas pārliecība par savu profesijas izvēli un šis skaits turpina augt un vidēji tikai 24% no 4 tūkstošiem jauniešu izvēlas apgūt vidējo profesionālo izglītību. Tāpēc ir vērojams fakts, ka bieži vien jaunieši uzsāktās mācības profesionālajās mācību iestādēs nepabeidz.

Kā liecina pētījumi, tad augsts ekonomiskās aktivitātes un mobilitātes līmenis ir tieši jauniešiem, īpaši vīriešiem, vecumā no 15 līdz 24 gadiem. Turklāt vecumā no 20-24 gadiem 80% jauniešu ir ekonomiski aktīvi. Jaunieši ar profesionālo vidējo izglītību strādā retāk kā citi, taču viņu nodarbinātību veicina mācību iestāžu vietā vajadzīgā prakse.

Visbiežāk jaunieši izvēlas strādāt pakalpojumu jomā, jo tādā veidā var savienot darbu ar mācībām un tur biežāk, nekā citur strādājot nav nepieciešama iepriekšēja pieredze. Pēc pētījumu datiem tieši visaugstākā ienākoša un izejošā mobilitāte ir vērojam pakalpojumu jomā. Visretāk

jaunieši izvēlas strādāt lauksaimniecības jomā, tas varētu būt saistīts ar šīs nozares prestižu jauniešu acīs.

Augstākā darba samaksa ir konstatēta būvniecībā, enerģijā un elektroapgādē. Svarīgākais darba samaksas un augstāka amata iegūšanas faktors ir izglītība. Jo augstāka kvalifikācija, jo lielāka iespēja strādāt augstākā amatā un saņemt fiksētu un augstu darba samaksu. Taču, izpētīts, jo augstāka ir izglītība, jo lielākā profesionālā mobilitāte. Visbiežāk tas ir saistīts ar augstāka atalgojuma saņemšanu jaunajā darba vietā. Pieaugot vecumam jaunieši izvēlas strādāt atbilstoši savai iegūtajai profesijai.

Tā kā augstāko darba samaksu saņem vecumā ap 30 gadiem, jauniešiem ar pieredzes trūkumu un rakstisku darba līgumu uz nenoteiktu laiku, jāsakaras ar daudzām problēmām darba tirgū- nedrošību par darba atalgojumu; zemu darba samaksu, patstāvīgu mobilitāti, mainot darba vietu.

2. Metodoloģija

2.1. Pētījuma metode un tās pamatojums

Pētījuma ietvaros tiek veikts kvalitatīvs pētījums. Informācijas iegūšanai tiek pielietota viena no kvalitatīvajām pētījuma metodēm- daļēji strukturētas, padziļinātas intervijas.

Pētījumā nepielietoju kvantitatīvās pētījuma metodes, jo nepieciešamie statistikas dati tika iegūti no iepriekš veiktajiem pētījumiem, kā arī autore vairāk pievēršas personīgai, padziļinātai informācijai. Turklāt, lai nodrošinātu pētījumā izvirzīto mērķu realizēšanu bija nepieciešama informācija, kas raksturo indivīdu savstarpējās attiecības un to var iegūt tikai kvalitatīvās pieejas ceļā.

Pētījuma centrālā problēma ir noskaidrot tos faktorus, kas mudina jauniešus izvēlēties konkrētu profesiju, atspoguļojot jauniešu individuālo pieredzi šajā jautājumā. Socioloģisko pētniecības metožu speciālisti apgalvo, ka *padziļinātas intervijas piemērotas tādos gadījumos, ja pētījuma tēma attiecas uz detalizētām, individuālām pieredzēm, izvēlēm un personu biogrāfijām* (Bauer, Gaskell, 2000:48).

Padziļinātās intervijas ir piemērota metode, ja *pētījums prasa intensīvu iedziļināšanos respondentu viedokļos un zināšanās*, kas bija svarīgi arī autores pētījuma gadījumā (Mariampolski, 2001:49).

Jau iepriekš veiktajos padziļinātu interviju pētījumos autore ir pārliecinājusies, ka šī metode ir efektīva un visādā veidā dod ieskatu respondenta detalizētā, padziļinātā informācijas iegūšanā. Šīs metodes pielietošanā ļoti daudz kas ir atkarīgs no intervētājas vadītāja ieinteresētības plašas informācijas iegūšanā. Ļoti bieži intervētājam ir jāpamudina respondents sniegt plašāku un padziļinātāku informāciju, it īpaši gadījumos, ja respondents nav pazīstama persona.

Autore pētījumā izvēlējās daļēji strukturētos interviju jautājumus, jo pilnībā strukturēti jautājumi izslēdz iespēju uzdot jautājumus nenoteiktā secībā. Pēc autores domām, pētījuma jautājumiem jābūt orientētiem uz vispusīgu faktoru analīzi, nepieciešamības gadījumā uzdodot papildus jautājumus.

2.2. Daļēji strukturēto, padziļināto interviju bloki

Pētījuma teorētiskajā bāzē autore aprakstīja izvēlētas teorijas- Profesijas teorijas, profesija prestiža teorijas un sociālo tīklu un kapitāla teorijas. Visas šo teoriju pamatnostādnes atrodamas teorētiskās daļas beigās un sniedz būtisku ieskatu praktiskās daļas analizējamajās problēmās.(1. pielikums) var aplūkot interviju jautājumus..

Pētījuma centrālā problēma ir to faktoru analīze, kuri ietekmē jauniešus izdarīt noteiktu profesijas izvēli, kā arī ar viņu tālākajiem plāniem pēc studiju beigšanas- vai tie ir nolēmuši turpināt savu karjeru iesaistoties darbā, kurš atbilst profesionālās izglītības izvēlei.

Interviju jautājumi tika veidoti, balstoties uz pētījuma teorētiskajā daļā aplūkotajām pamatnostādnēm. Tāpēc izvēlējās interviju jautājumus veidot sadalot par blokiem, kas ļauj detalizēti iztirzāt autorei interesējošo informāciju. Tas padara nosvērtāku intervijas procesu un autorei vieglāku iegūtās informācijas apstrādi. Jautājumu secība var tikt mainīta pielāgojot tos interesējošajai vai papildinošai informācijai. Jautājumi tika veidoti tā, lai tie būtu saprotami, interesanti un viegli uztverami respondentam. *Pirmo jautājumu bloku* autore veidoja mēģinot analizēt viņu mācību iestādes izvēli- izdibinot izvēles pamatojumu, kādi faktori ir pamudinājuši izvēlēties attiecīgo mācību iestādi starp daudzajām citām.

Otrs jautājumu bloks ir saistīts ar profesijas izvēli- noskaidrojot kāpēc jaunieši izvēlējas strādāt vietā, kur tie strādā, vai vismaz plāno strādāt tuvākajā nākotnē. Tālāk kā *trešo jautājumu bloku* veido jauniešu apkārtējie sociālie tīkli un kapitāls- ģimenes, draugu un paziņu ietekme uz profesijas izvēli. Tie ir tiešākie un tuvākie jauniešu sociālo kontaktu nesēji un tādēļ īpaši svarīgi ir izpētīt viņu ietekmi uz jauniešu izvēlēm.

Pēdējo, ceturto jautājumu bloku veido profesijas prestiža analīze, kurā vēlos iesaistīt jauniešus profesijas prestiža hierarhijas veidošanā. Uzdodot jautājumus, uz kuriem jauniešiem noteikti jānosauc, viņuprāt, prestižākās sabiedrības profesijas autore vēlas noskaidrot vai jaunieši piešķir nozīmi izvēloties sev profesiju atbilstoši tās prestižam.

2.3. Respondentu atlase un tās pamatojums

Šī pētījuma mērķa grupa ir jaunieši, kas šogad absolvēs, vai ir jau absolvējuši, kādu no vidējās profesionālās izglītības iestādēm. Vēlējos noskaidrot jauniešu tālākos plānus saistībā ar profesijas izvēli, vai tie jau strādā savā profesijā vai taisās to darīt, vai ir izlēmuši karjeru neturpināt savā iepriekš izvēlētajā profesijā.

LR *Profesionālās izglītības likumā* profesionālā vidējā izglītība tiek definēta kā *vidējās pakāpes profesionālā izglītība, kas dod iespēju iegūt trešā līmeņa profesionālo kvalifikāciju, savukārt trešais kvalifikācijas līmenis paredz paaugstinātu teorētisko sagatavotību un profesionālo meistarību, kas dod iespēju veikt noteiktus izpildītāja pienākumus, kuros ietilpst arī izpildāmā darba plānošana un organizēšana, un ir teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju veikt noteiktai sarežģītības un atbildības pakāpei atbilstošu darbu*. Jaunieši, kuri piedalījās pētījumā līdz ar vidējo izglītību bija ieguvuši profesiju, profesionālās vidējās izglītības programmas orientētas uz 3. profesionālajam kvalifikācijas līmenim nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi. (Profesionālās izglītības likums, <http://izm.izm.gov.lv>).

Pētījumā tiks veiktas 10 daļēji strukturētas padziļinātas intervijas. Respondenti tika atlasīti pēc noteiktiem kritērijiem. Tika izveidotas divas pamatgrupas, balstoties uz jau iepriekš veikto pētījumu analīzi. Kā liecina pētījumu rezultāti 45% profesionālo vidējo izglītību ieguvušie absolventi pašlaik strādā un tikai 22% absolventu neturpināja mācības un izvēlējās nestrādāt. Apkopojot pētījumu datus, pirmajā grupā iedalīju tos, kuri visbiežāk pēc studiju beigšanas ir turpinājuši darbu savā profesijā (arhitektūras, būvniecības un inženierzinātņu; pedagogu izglītības un izglītības zinātņu; veselības un labklājības tematiskās jomas absolventiem). Otrā grupa attiecīgi sastādīja tos, kuri lielākoties, izvēlējušies neturpināt (lauksaimniecības specialitāte, humanitārās zinātnes, mākslas un komerczinību absolventi).

Tomēr, pētījuma gaitā, autorei izdevās atrast tikai tādus respondentus, kuri absolvēs vai absolvējuši- arhitektūras, inženierzinātņu, veselības un sociālās aprūpes un komercdarbības nozares. Kā arī tikai viens (pats jaunākais!) no respondentiem paralēli mācībām nestrādā. Šo izmaiņu pamatojums ir samērā lielais respondentu īpatsvars ārpus Rīgas un pārāk laika ietilpīgs process veicot papildus atlasī. Autore saskārās ar lielu nerespondenci tieši jauniešu aizņemtības dēļ, jo pretēji pētījumiem aprakstītajā informācijā par jauniešu nodarbinātību, gandrīz visi jaunieši paralēli mācībām strādāja.

Proporcionāli lielāku respondentu skaitu izvēlējās vīriešu dzimuma respondentus, jo pamatojoties uz pētījumiem, viņi ir ekonomiski aktīvāki un mobilāki vecumā no 20 līdz 24 gadiem.

1.5. tabula

Vārds	Gadi	Nozare, kur mācās	Mācību statuss	Mācību iestāde
Sarmīte	20	Inženierzinātnes	Absolvēs	RTK
Māris	22	Inženierzinātnes	Absolvējis	RTK
Rolands	20	Inženierzinātnes	Absolvēs	RTK
Raitis	20	Inženierzinātnes	Absolvējis	RTK
Mārtiņš	20	Inženierzinātnes	Absolvēs	RTK
Diāna	21	Veselība un sociālā aprūpe	Absolvējusi	PSVSAK
Līga	19	Komercdarbība	Absolvēs	RTK
Žanete	23	Arhitektūra	Absolvējusi	RCK
Dainis	21	Komercdarbība	Absolvējis	RUK
Normunds	22	Komercdarbība	Absolvējis	RUK

Bija grūti atrast veidu, kā piekļūt izvēlētās profesijas nozares jauniešiem un tos nointervēt. Sākumā, autore mēģināja to darīt profesionālajās izglītības iestādēs, bet tur radās dažādi šķēršļi. Pirmkārt, jaunieši bija aizņemti ar mācībām un ļoti skeptiski attiecinājās pret padziļinātām intervijām, jo bija veikuši tikai viegli aizpildāmas anketas. Otrkārt, neviens pēc mācību dienas beigām nevēlējās uzturēties mācību telpās un daudzi steidzās uz darbu. Treškārt, kad autore intervēja pirmo respondentu, citi mēģināja iejaukties, kuri gaidīja respondentu un nebija ar mieru pamest mācību iestādes kafējnīcas telpas. Tādēļ autore secināja, ka respondentus jāintervē viņu brīvajā laikā.

Tad autorei radās ideja izmantot interneta portāla draugiem.lv piedāvātās iespējas sadaļā *domubiedri*, kurā ir speciāla sadaļa skolām un izglītības iestādēm. Pieteicoties Rīgas Tehniskās koledžas (RTK), Rīgas Uzņēmējdarbības koledžas (RUK), Rīgas Celtniecības koledža (RCK) un Paula Stradiņa veselības un sociālās aprūpes koledžas (PSVSAK) domubiedru grupā, autore izveidoja tiešu pieeju respondentiem. 1.5 tabulā ir apkopoti visi respondenti.

2.4. Interviju norises analīze

Kā jau autore minēja, gandrīz visi respondenti tika atlasīti interneta portāla draugiem.lv mājas lapas domubiedru grupā. Tur tika paprasīts gan respondenta telefons, gan viņam ērtākā un pieejamākā satikšanās vieta. Vienīgais izņēmums šajā gadījumā bija respondenta atrašanās ārpus Rīgas, jo pētījums tika veikts tikai starp Rīgā dzīvojošajiem respondentiem. Visbiežāk tā bija tikšanās kafejnīcā vai autores biroja kabinetā. Pēc tā autore secināja, ka respondents jūtas brīvāks esot biroja telpās, jo tā tiek veicināta ciešāka saikne starp intervētāju un respondentu, tādēļ respondents ir atklātāks un viņa stāsts ir padziļinātāks.

Autore novēroja, ka galvenais priekšnosacījums, lai respondents izklāstītu viņa profesionālās izvēles ietekmējošos faktoros ir intervijas ievirze stāstījumā. Autore pielietoja atslēgvārdus, kuri bija radušies iepriekšējo interviju rezultātā, tādā veidā precīzi noskaidrojot faktoru analīzei nepieciešamo informāciju.

Pēc intervijas, respondenti dāvanā saņēma atlaides ceļojumiem 8% apmērā, kuras tie varēs lietot līdz 2010. gadam.

3. Profesijas izvēli ietekmējošie faktori

Šajā rezultātu analīze autore apkopo tos faktorus, kuri ietekmējuši jauniešu profesijas izvēli. Daudzfaktoru analīze tika veikta pamatojoties uz interviju sniegtās informācijas, kura tika balstīta uz atslēgu vārdiem. Šie atslēgvārdi precīzi raksturo jauniešu iekšējos un ārējos faktorus, kas pamudinājuši jauniešus izvēlēties attiecīgu profesiju.

Intervijas bija daļēji strukturētas, tāpēc ar katru no respondentiem tika radīta atšķirīga stāsta būtība. To autore veicināja apzināti, jo pēc pirmās intervijas tika gūta pieredze, ka profesionālās vidējās izglītības studējošajiem jauniešiem ir „tehniskāks” skatījums uz profesijas būtību. Tas tāpēc, ka atšķirībā no vidusskolas izglītību apgūstošajiem jauniešiem viņi ir izvēlējušies profesiju, ar kuru saistīt vai nesaistīt savus tālākos nākotnes plānus. (2. pielikumā) intervija ar Māri.

3.1. Mācību iestādes izvēle

Viens no galvenajiem faktoriem, kuri ietekmē jauniešu profesiju izvēli ir vispārējā jauniešu mācību iestādes izvēle pēc pamatskolas. Veids kādā jaunieši izvēlas profesionālo izglītību ir ļoti dažāds.

Daļa jauniešu ir neapmierināti ar pamatskolā neveicinošo profesionālo ievirzi. Jauniešiem trūkst zināšanu un informācijas par profesiju būtību un iespējamo profesiju apguvi. Jaunieši atzīst, ka bieži vien profesionālo izglītības ceļu izdomājuši paši, vadoties pēc sev zināmām lietām, kas piesaista attiecīgai profesijai.

Vispār skolā viss padevās, nekā īsti neinteresēja...IT pieprasītas tehnoloģijas, darbs vienmēr garantēts, tāpēc izvēlējos to (Sarmīte, 20).

Mani interesēja datori un viss, kas saistīts ar to, tāpēc arī izvēle krita par labu RTK, kur ir tieši tāda specializācija (Mārtiņš, 20).

Man patīk viss, kas saistīts ar elektrību, patīk "ķimerēties" un izzināt kā darbojas mehānismi, pēc kādiem principiem (Māris, 22).

Tomēr ne visi jaunieši ir bijuši pārliecināti par to, kas viņus interesē vai piesaista kādai profesijai.

Svarīga loma profesionālajai orientācijai ir informācijas pieejamībai, kura sniedz ieskatu profesijas apguves perspektīvām. Nezināšana par tālāko izglītības ceļu pēc pamatskolas, veicina jauniešus sekot kādam no sociālo kontaktu tīklu loka.

Draudzene gāja uz RTK un bija ļoti labas atsauksmes par to skolu- draudzene pasauca un es arī aizgāju (Līga, 19).

Man tur mācījās brālis, viss bija zināms, negribēju iet tur, kur neko nezinu (Raitis, 20).

Savas profesionālās izglītības aptuvenās zināšanas, veicinājušas jauniešos apgūt to profesiju, kura piedāvā vakantu vietu. Respektīvi, mācīties tur, kur viņus uzņems, iesniedzot dokumentus vairākās profesionālo izglītību iestādēs.

Netiku cītur, šis bija viens no trīs rezerves variantiem (Žanete, 23).

Zināju, ka RUK netikšu, iesniedzu dokumentus, bet tur uz vienu vietu desmit cilvēki, tāpēc aizgāju uz RTK (Raitis, 20).

Tas tiešā veidā pierāda to, ka jaunieši, nepārliecināti par savu izvēli vēlas savu profesionālo izglītību iegūt tur, kur tā ir pieejama. Ja jauniešiem apgūt kādu no profesijām būtu iekšējs stimuls, tad viņi mēģinātu to realizēt skaidri saskatot savu mērķi. Uzsākot savu profesionālās izglītības karjeru, neesot īsti pārliecināti par savu izvēli, jaunieši jau pašā sākumā to pakļauj riskam. Iespējamie riski ir intereses zudums par izvēlētajās profesijas mācību vielu, vai arī tālākās izglītības neturpināšana un strādāšana neatbilstoši izvēlētajai profesijai.

3.2 Sniegto zināšanu kvalitāte

Profesionālo mācību iestāžu sniegto zināšanu kvalitāte ir faktors, kurš ietekmē jauniešu tālāko vēlmi strādāt un paaugstināt izglītības kvalifikāciju izvēlētajā profesijas nozarē. Profesionālās izglītības eksperti atzīmēja, ka *galvenās problēmas absolventu profesionālajā sagatavotībā ir jaunāko tehnoloģiju izmantošanai neatbilstoša sagatavotība un pārāk šaura izglītības specializācija*. Šīs problēmas norāda arī gandrīz visi aptaujātie respondenti.

Tikai Dainis un Normunds bija apmierināti ar zināšanu kvalitāti savā profesionālās izglītības mācību iestādē. Likumsakarīgi, ka abi respondenti bija no RUK. Abi no respondentiem piebilda, ka tieši šī koledža ir viņos veicinājusi vēlmi celt kvalifikāciju savai profesionālajai izglītībai un turpināt strādāt izvēlētajā profesijā.

Pabeidzu komercskolu, un tā tā lieta aizgāja ekonomikas virzienā. Ar izglītības vietā iegūtajām zināšanām esmu apmierināts un centīšos tālāk strādāt atbilstoši profesijai, vai vismaz daļēji (Dainis, 21).

Jā, par izglītības kvalitāti nevaru sūdzēties, man jau šķiet, ka tieši skola veicināja to, ka turpināšu iesākto (Normunds, 22).

Taču pārējie respondenti ir pilnīgi ir neapmierināti ar profesionālās izglītības sniegto zināšanu kvalitāti. Kā vienu no trūkumiem respondenti min mazkvalificētus pasniedzējus, kuriem nav pietiekoša specializācija atbilstoši koledžas pasniedzēju līmenim.

Pasniedzēji nemāk latviešu valodu. Tas jau ir viens no vislielākajiem mīnusiem. Es neuzskatu, ka man būtu jātulko savā specialitātē grāmatas, no krievu, uz latviešu valodu, kuras ir

tikpat vecas kā pasniedzēji. Pasniedzēji uzskata, ka viņi ir pārāk veci, lai viņiem būtu nepieciešama doktorantūra (Māris, 22).

Latvijā trūkst speciālistu. Man parādījās riebums pret to, ko mācījos, un tas viss bija pasniedzēju dēļ (Žanete, 23).

Zināšanas atbilst, taču uzskatu, ka skolotājiem būtu jāstāsta vienkāršāk un interesantāk, 88% kursabiedru neinteresē ko mācīs (Sarmīte, 20).

Daudzi no jauniešiem bija neapmierināti ar profesionālās izglītības iestādes sniegto tehnisko aprīkojumu, norādot, ka tas ir novecojis un neatbilstošs izmantošanai darba tirgū.

Jaunieši uzskata, ka lielu ieskatu profesijā sniedz praktiskās zināšanas, un bieži vien teorētiskā bāze atšķiras no praksē apgūtās.

Teorētiskās zināšanas stipri atšķiras no prakses (Žanete, 23).

Visu jau iegūst praksē, secināju, ka izglītība ir tikai papīrs (Raitis, 20).

Vispār vairāk stimulē darbs, nevis skola, jo tu vairāk mācīs, jo vairāk saproti, ka neko nezini (Sarmīte, 20).

Vēl man nepatīk tas, ka ir spēcīgi jūtama atšķirība no tām zināšanām, ko iegūstu praksē (Māris, 22).

Šeit atkal vērojama uzmanība uz profesionālo mācību iestāžu izglītības kvalitāti, jo tā rada nelabvēlīgu iespaidu par profesionālo vidēju mācību iestādēm kopumā.

3.3. Izglītības saistība ar karjeras plāniem

Jautāti par tālākajiem plāniem, gandrīz visi no jauniešiem izsaka vēlmi celt izglītības kvalifikāciju un turpināt strādāt savā izvēlētajā profesijā.

Par tālākajiem profesionālās izglītības plāniem jauniešiem domas dalās, taču lielākoties tie vēlas turpināt iesākto profesionālo izglītību.

Tiekties uz augstāku amatu savā specialitātē. Mācīties vadību (Sarmīte, 20).

Nezinu, kā būs ar to izglītību, jo tāpat nekādas skaidrības tur nav... bet laikam turpināšu tos līmeņus apgūt (Māris, 20).

No tā var secināt, ka jaunieši turpina celt profesionālās izglītības kvalifikāciju, tādēļ, ka tā nepieciešama augstāka amata iegūšanai, jo darba devēji rada pieprasījumu pēc kvalificētiem darbiniekiem.

Mārtiņš vēlējās turpināt savu izglītības ceļu citā mācību iestādē vai ārzemēs. Ārzemēs ir bezmaksas izglītības programmas, kuras piedāvā darbu paralēli studijām, tāpēc tas īpaši izdevīgi ir tikko profesionālo izglītību ieguvušam absolventam.

Skaidri nākotnes mērķi man nav, bet domāju, ka mācīšos Dānijā, jo tur mācības ir pa velti un iestājoties skolā, uzreiz tiek piedāvāts darbs (Mārtiņš, 20).

Vēlme apgūt augstāko izglītību citā profesionālās izglītības jomā ir apziņa, ka ir pabeigts kāds profesionālās izglītības posms un iegūta kvalifikācija. Tāpēc jaunieši vēlas smelties zināšanas augstskolā, kuras programma ir savādāka, tomēr ietver iepriekš gūtās profesionālo zināšanu iemaņas.

Aizgāju uz LU, jo vides zinātnes arī ietver arhitektūru. Tā ir it kā cita programma, kurai pamats ir manas iepriekšējās zināšanas (Žanete, 23).

Tikai Līga un Raitis domā turpmāko profesionālo karjeru nesaistīt ar to pašu profesionālo izglītību, tās apguvi skaidrojot kā bāzi ar kuru iesaistīties darba tirgū.

Tālāk plānoju iet uz Banku augstskolu un kaut kur paralēli strādāt savā apgūtajā profesijā (Līga, 19).

It kā iestājos uz 1. līmeņa augstāko, bet skolā neesmu bijis jau pusgadu. Tā kā strādāju celtniecībā, tad nav nekādas intereses mācīties tālāk par elektriķi. Kaut gan, nenoliedzu, ja būtu labs piedāvājums strādātu savā profesijas jomā (Raitis, 20).

Profesionālā izglītība ir kā pamata kapitāls, kuru apgūstot, jauniešiem veidojas tālākie mērķi savas profesionālās karjeras plānošanā. No profesionālās vidējās izglītības sniegtajām zināšanām jaunieši izvērtē, vai tos saista izvēlēta profesija un tās sniegtās perspektīvas darba tirgū.

3.4. Sociālo tīklu ietekme

Sociālā tīklu un kapitālu teorija atspoguļoja to, kāda nozīme un labums ir plašam sociālo tīklu lokam. Skaidrojot sociālo tīklu ietekmi uz jauniešu profesionālās karjeras plāniem, autore atklāja lielu sakarību ar sociālo tīklu un kapitālu teoriju.

Izpratni par sabiedrības norisēm, normām, kultūru rodas socializācijas sākuma posmā, kuru veido ģimenes attiecības. Ģimene ir tas sociālais kapitāls, kurš paver jauniešu tālāko individuālo attīstību. Izvēloties profesiju daudzi jaunieši min ģimeni, kura palīdzējusi profesionālās karjeras aizsākšanā.

Vecāki palīdzēja izprast manas vēlmes. ES patiešām nezināju, ko vēlos iesāk darīt savā dzīvē (Diāna, 21).

Kaut gan gandrīz visi jaunieši apgalvoja, ka profesiju izvēlējušies paši, vecāki ir tie, kuri ir pamudinājuši jauniešus izvēlēties.

Vecāki sūtīja mācīties, lai pēc tam varētu strādāt (Sarmīte, 20).

Tīri nejauši, vecāki teica, ka ir tāda profesija (Žanete, 23).

Jautājot par profesionālās karjeras modeļa izvēli, autore vēlējas noskaidrot, vai arī jaunieši izvēlējas tādu pašu profesiju, kā vecākiem. Pilnīgi neatkarīgi viens no otra, intervētie jaunieši apgalvoja, ka vecāku profesionālās izvēles modelis neatbilst viņu izvēlētajam.

Nē, nekad neesmu iespaidojies no tā, kāda izglītība ir maniem vecākiem, vai arī kādu karjeru viņi izvēlējušies (Normunds, 21).

Vecāku modelis neatbilst manis izvēlētajam (Sarmīte, 20).

Tāpēc autores nākošais jautājums bija par vecāku izglītību un profesionālo karjeru. Tieši šeit parādījās jauniešu apslēptā profesionālās izglītības izvēle, jo visu respondentu vecāki bija ieguvuši profesionālo izglītību. Pēc autores domām, un sociālo tīklu un kapitālu teorijā aprakstītā, tas norāda neapzināto jauniešu vēlmi mācīties profesionālo vidējo izglītību, tādu pašu kā viņu vecākiem.

Lielākā daļa jauniešu nemin vecāku ietekmi uz viņu profesionālo karjeru. Ja arī vecāki ir mēģinājuši iebilst par profesijas izvēli, jaunieši nav ņēmuši to vērā.

Vecāki nebija apmierināti ar manu profesionālo vidējo izglītību. Visādi centās mani pārliecināt, ka man jā mācās vidusskolā, jo esmu par jaunu, lai apgūtu kādu profesiju un būtu par to pārliecināts, taču viņiem tas bija nesekmīgi (Normunds, 21).

Vecāki gribēja, lai es mācītos mākslas dizainu, jo redzēja manī potenciālu. Neklausīju viņiem, bet tagad pats domāju sākt iet tādosursos (Rolands, 20).

Šeit izpaužas jauniešu pašpārliecinātība par pieņemtajiem lēmumiem attiecībā uz profesiju. Kā arī viens no faktoriem varētu būt jaunības maksimālisms, kura ietekmē jaunietis vēlas rīkoties pretēji vecāku ieteikumiem.

Ģimene ir tā, kura palīdz jauniešiem ieiet profesionālās karjeras apritē, taču reti kad palīdz profesionālās karjeras attīstībā. Tikai trim no respondentiem, ģimenes locekļi ir palīdzējuši atrast darbu.

Darbu palīdzēja atrast tētis. Tā kā viņam ir daudz vajadzīgie kontakti, tad man tas sanāca par blatu (Rolands, 20).

Brālēns piedāvāja darbu, mums ir ļoti draudzīgas attiecības un viņam ir pašam sava firma (Normunds, 22).

Radnieki palīdzēja atrast pašreizējo darbu, paši piedāvāja (Raitis, 20).

Tomēr jaunieši atzīst, ka tiešo ģimenes saišu dēļ ir radušās problēmas darba vidē.

Šefs uz mani spekulē, zina, ka strādāju šeit prakses nolūkos.

Viņš man maksā ļoti niecīgu samaksu, un tā kā mans tēvs ir ietekmīgs cilvēks, zina, ka nesūdzēšos viņam, jo viņš man palīdzēja (Rolands, 20).

Man ar brālēnu bieži sanāca domstarpības, zini kā ir, ar ģimeni, nav tik produktīvi (Normunds, 22).

Sociālie kontaktu tīkli ārpus ģimenes ir tie, kuri visbiežāk jauniešiem palīdz turpmākās karjeras izveidošanā. Draugi, paziņas un kursabiedri kurus jaunieši iepazīst profesionālo mācību iestāžu vidē, palīdz jauniešiem iekļūt darbaspēka apritē. Pētījumos tika minēts, ka profesionālās mācību iestādes ar praksi veicina jauniešu nodarbinātību, intervijās daudzi, no jauniešiem norādīja, ka darbu ieguvuši caur paziņām pirms prakses, vai prakses vajadzībām.

Paziņa pieņēma strādāt praksē. Tieši paziņas ir tie, kuri palīdzējuši atrast darbu. Viss notiek caur paziņām (Sarmīte, 20).

Jā pirms tam tieši paziņas un draugi manā jomā mani ieteica darbā (Māris, 22). Paziņas man ir daudz palīdzējušas atrast darbu, vispār mani kontakti no skolas laikiem (Žanete, 23).

Arī tie paziņas, kuri rodas strādājot profesionālajā vidē palīdz paplašināt sociālos tīklus un iegūt noderīgus kontaktus tālākajā karjerā.

Tieši strādājot ļoti paplašinājies paziņu loks. Iepriekš strādāju pa logu montieri un dabūju daudz „galus”, visur kur vien vajag (Raitis, 20).

Mācoties profesionālo izglītību jaunieši savas skolas vidē iegūst profesionālos kontaktus, kuri ir noderīgi informācijas pieejamībai. Tie jaunieši, kuri mācās profesionālo izglītību ir saistīti kopējā profesionālā darbībā.

Mūsu klase bija saliedēta. Ja man ir kādi jautājumi, es zinu, kam piezvanīt (Žanete, 23).

Mēs taču viens otru ļoti labi pazīstam, un zinu, ja man ir kāds profesionālas dabas jautājums, varu zvanīt jebkurā nakts stundā (Mārtiņš, 20).

3.5. Darbs pēc izglītības apguves

Pētījumu datos bija informācija, ka visbiežāk jaunieši strādā pakalpojumu jomā. Iemesls tam meklējams jauniešu piepelnīšanās nolūkiem paralēli profesionālajām mācībām. Tomēr tādā veidā jaunieši iegūst ļoti daudz sociālos kontaktu, kurus, vēlāk, apgūstot profesionālo izglītību un iestājoties darbā savā profesijā, pārvērš ekonomiskajā kapitālā.

Šis pirmais darbs, kurš neatbilst izvēlētajās profesijas darba vietai, nav rādītājs tam, ka jaunieši turpinās nestrādāt atbilstoši profesijai. Pieaugot vecumam, un pabeidzot profesionālo kvalifikāciju, jaunieši iesaistās darba tirgū savā profesijā. Veiktajos pētījumos tika atzīmēts, ka profesionālās izglītības apgūstošajiem jauniešiem prakse veicina iesaistīšanos darba tirgū, kā arī veicina turpmāko jauniešu integrāciju savā profesijā. Profesionālajā izglītībā prakse sākas ceturtajā mācību gadā.

Līga, kura nestrādā paralēli studijām, apstiprina, ka iepriekšējā darbavieta ir palīdzējusi tik svarīgu kontaktu ieguvē, kas būs noderīgi pēc profesionālās izglītības apguves.

Strādājot par oficianti esmu iepazinusies ar tik slaveniem un ietekmīgiem cilvēkiem, kuri noteikti man palīdzēs iekārtoties darbā savā profesijā (Līga, 19).

Rolands un Žanete, kuri jau strādā savā profesijā arī ir uzsākuši savas darba gaitas pakalpojumu sfērā.

Strādāju „Čilli” picā un tas bija mans pirmais darbs, tagad jau trīs mēnešus tur nestrādāju, jo uzsāku darbu savā profesijā. No šī darba man ir mani draugi un cilvēki, kurus esmu iepazinis apkalpojot.

Nu jā, strādāju šeit, lai piepelnītos (Rolands, 20).

Nevaru salīdzināt cik daudz jaunu kontaktu esmu ieguvusi strādājot kā oficiante (Žanete, 23).

Tas ir skaidrojams ar to, ka pirms profesionālās izglītības iegūšanas jauniešiem ir grūti iekļauties darba tirgū, tāpēc, ka darba devēji prasa augstu profesionālo kvalifikāciju un pieredzi. Tādēļ pirms profesionālās izglītības iegūšanas, jaunieši strādā pakalpojumu jomā, kur nav nepieciešama speciāla izglītība un darba pieredze.

3.6. Atalgojuma nozīme

Profesijas teorijās tika aprakstīta jauniešu karjeras līnija, kura rodas sociāli ekonomiskā ieguvumu procesā. Šie ekonomiskie ieguvumi veido jauniešu apmierinātību ar darbu. Gan iepriekšējā darba pieredze, gan jauniešu iegūtā profesionālā kvalifikācija iezīmē viņu karjeras līniju.

Lielākā daļa no jauniešiem ir pilnībā apmierināti ar savu darba vietu. Gandrīz visi, kuri ir apmierināti ar savu darba vietu, strādā izvēlētajā profesijā.

Uzskatu, ka jā, esmu pilnībā apmierināta (Sarmīte, 20).

Izvēlētajā profesijā nestrādā tikai Dainis, Raitis un Līga, kura pašlaik nestrādā vispār. Jautājot par to, kas jauniešiem nosaka apmierinātību ar darbu, tie vienprātīgi ir atbildējuši, ka tas ir atalgojums un spēja strādāt profesijā, kuru viņi apguvuši.

Ja darbā varu nopelnīt, esmu apmierināts (Normunds, 20).

Viens no faktoriem, kuri nosaka darba samaksu ir profesijas pieprasījums darba tirgū.

Ļoti labs atalgojums, atbilstošs darba spējām. Darba devēji pat nedrīkst atļauties nemaksāt, esmu ļoti pieprasīta! (Sarmīte, 20).

Pētījumu datos tika konstatēts, ka valstī pieaug pieprasījums pēc inženieriem un būvniecības speciālistiem.

Arī autores veiktajā pētījumā visaugstākā darba samaksa bija jauniešiem, kuri apguva inženierzinātņu profesionālo izglītību. Raitis bija apguvis inženierzinātnes, taču strādā

būvniecībā, jo tur ir augstāks atalgojums. Šeit vērojama, Raita profesionālā mobilitāte, tiecoties pēc augstāka atalgojuma.

Tikai Diāna, kura ir pabeigusi profesionālo izglītību un turpina strādāt savā profesijā ir neapmierināta ar atalgojumu.

Uzskatu, ka nesaņemu atbilstoši savām prasmēm. Tas, ka daru to, kas man patīk, neatsver līdzekļus mazākam atalgojumam. (Diāna, 21).

Arī pētījumu dati liecina par to, ka veselības un sociālās aprūpes jomā strādājošie saņem daudz mazāku atalgojumu, kā ,piemēram, inženierzinātņu, arhitektūras un būvniecības speciālisti.

No visiem respondentiem, kuri strādā izvēlētajā profesijā tikai Sarmīte ir pārliecināta, ka saņem atbilstošu atalgojumu savām prasmēm. Lielākoties jaunieši atzīst, ka profesionālajā izglītībā un praksē apgūtās prasmes ir neadekvātas pret atalgojumu. Kaut arī viņi ar atalgojumu ir apmierināti, tomēr uzskata, ka tam pienāktos būt augstākam.

Attiecībā pret to, kas esmu pieņemts darbā, uzskatu, ka jā. Attiecībā pret to, ko es izdaru, jā vajadzētu saņemt vairāk (Māris, 20).

Uzskatu, ka esmu apguvis vairāk, nekā manā darba vietā man maksā (Normunds, 22).

Tikai Žanete ir uzsākusi mācības augstākajā izglītībā, tāpēc būtiski ir salīdzināt Žaneti ar pārējiem profesionālās izglītības apgūstošajiem, kas nosaka jauniešu tālāko karjeras izveidi. Līdz ar augstākās izglītības iegūšanu mainās jauniešu mobilitāte darba tirgū. Tie, kuri apgūst vidējo profesionālo izglītību tiecas turpināt izglītības kvalifikāciju, saredzot profesionālās karjeras attīstību, labāku amatu un augstāku atalgojumu.

Nestrādāju atbilstoši profesijai, jo darbs palīdz nomaksāt izdevumus, kad beigšu mācīties, noteikti mainīšu darbu. Vēlos lielāku atalgojumu un augstāku amatu (Dainis, 21).

Jaunieši it kā iegulda savā kapitālā, lai vēlāk realizētu savus profesionālās karjeras plānus, tas pats bija vērojams starp tiem respondentiem, kuri uzsāka savu darba karjeru pakalpojuma jomā, bet tagad strādā atbilstoši profesijai.

3.7. Darba devēju pieprasījums

Žanetes gadījumā, uzsākot studijas augstskolā, viņa turpināja specializēties savā profesijā, tomēr savu profesiju pašlaik pielieto kā hobiju. Žanete vīlās savā profesionālās karjeras sniegtajās perspektīvās. Strādājot diezgan augstā amatā, kādā valsts birojā (slēpts nosaukums), viņa saskārās ar patstāvīgu problēmu.

Mani augstākstāvošie kolēģi patstāvīgi mēģināja apturēt manu tālāko attīstību. Neļāva pildīt manus tiešos pienākumus, neizsniedzot man nepieciešamos dokumentus. Vēroja, kad tā

„jaunā salūzīs”. Viņi nevēlējās, lai veicu uzlabojumus. Man apnīka iet un lūgties naudu, kura bija nepieciešama arhitektūras plāna īstenošanai (Žanete, 23).

Jauniešu atalgojumu darba tirgū lielā mērā ietekmē darba devēji. Profesionālās mobilitātes pētījumā, darba devēja viens no galvenajiem kritērijiem ir augsta profesionālā izglītība un profesionālā pieredze.

Svarīgāks par mācībām ir darbs. Taču ja nemācīšos, darba arī nebūs (Sarmīte, 20).

Zinu, ka Latvijā uz Tevi skatās savādāk, ja Tev ir augstākā izglītība. Tāpēc tas ir ļoti svarīgi celt kvalifikāciju, jo tikai tā vari iegūt labu amatu (Žanete, 23).

Tā kā jauniešiem, viņu vecumā, darba profesionālā pieredze ir tikai sākusi veidoties, tad viņu izredzes uzreiz strādāt savā profesijā un saņemt augstu atalgojumu ir niecīgas. Tāpēc jaunieši, gluži kā pa karjeras kāpnēm to apgūst. Līdz ar to, pieaugot viņu izglītības kvalifikācijai, pieaug arī jauniešu profesionālā mobilitāte.

3.8. Profesijas prestižs

Skaidrojot profesijas prestižu socioloģiskā kontekstā, pirmkārt, tika aplūkota prestiža nozīme. Prestižs ir simboliskā varas forma, kura izpaužas indivīda prasmē izmantot savus mērķus, to nozīmi un vērtības. Pielietojot profesijas prestiža teorijas, prestižs tika izskaidrots caur indivīdu savstarpējo komunikāciju, kurā prestiža pozīcijas veidojas no zināmām piedēvētām īpašībām. Tādēļ, jautājot kādam jāizskatās prestižas profesijas pārstāvim, autore centās noskaidrot, kādas īpašības jaunieši tam piedēvē.

Uzvalkā ģērbts, viss, kas saistās ar krāpniecību (Mārtiņš, 20).

Kāds viņš izskatās? Riktīgs bandīts un krāpnieks (Žanete, 23).

Pēc šī raksturojuma, autore saprata, ka jaunieši neizprot profesijas prestiža nozīmi, uzsākot sarunu par profesijas prestiža īpašībām. Nosakot profesijas prestižu, jauniešu skatījumā, tas bija jāskaidro caur profesijas prestiža prizmu. Jēgu, kādu jaunieši saredz profesijas prestižā.

Jebkura profesija ir prestiža, kas kuram tuvāks- banķieris vai galdnieks, abi var būt labākie savā jomā. Drīzāk jāprasa, kas sirdij tuvāks (Dainis, 21).

Prestiža profesija ir tā, kurā strādā ietekmīgi cilvēki, kuri pilda augstus pienākumus valsts labā (Diāna, 21).

Cilvēka attieksme pret profesiju nosaka profesijas prestižu. Vispār ko domā citi, cik pievilcīga šī profesija ir (Sarmīte, 20).

To nosaka tas, cik viņa ir noderīga sabiedrībai un cik lielām zināšanām jābūt, lai viņa darbotos. Tas noteikti ietver lielu atbildību. Konkrētām zināšanām šajā lauciņā, un to, ka bez viņas nevar, viņa ir vajadzīga sabiedrībai, noderīga. (Māris, 22).

Galvenais, lai pašam patīku un lai citi iekāro (Mārtiņš, 20).

Visas profesijas ir prestižas, ir tikai attieksme, kuru veido pats cilvēks (Žanete, 23).

Kā jau autore minēja, skaidrojot profesijas prestiža teorijas, katram jauniešim profesijas prestiža vērtības tiek vērtētas dažādi. Šis labums, ko jaunieši saredz konkrētā profesijā veidojas izvērtējot sociālās priekšrocības un varas attiecības. Tāpēc grūti ir pieņemt kādu no pieņēmumiem par kopīgo visiem, un pēc tā vadīties. Sociālo tīklu un kapitālu teorijā, skatot to kā veidojas jauniešu izpratne par prestiža grupu, tā rodas savas sociālo tīklu grupas vidē. Jaunieši ir profesionālās izglītības apguvi veido savas grupas, kuru iekšienē apmainās ar šiem simboliskajiem atribūtiem. Šīs grupas ietvaros veidojas jauniešu izpratne par prestižu grupu un profesijām, kurās šī prestižā grupa darbojas.

Visi jaunieši profesijas prestižam pielīdzina lielu atalgojumu. Profesiju prestiža teorijās tas ir skaidrots kā *labums*, kurš tiek gūts no prestižas profesijas. Augstāka samaksa par darbu vienmēr tiks uzskatīta par prioritāti un lielāku guvumu pretī zemākai samaksai.

Prestižā profesijā noteikti saņem augstāku samaksu (Dainis, 21).

Jo vairāk naudas saņem, jo prestižāka profesija. Tas noteikti atalgojums un stāvoklis sabiedrībā un ietekme (Raitis, 21).

Liela alga un augsti stāvošs amats (Līga, 21).

Tā ir cilvēku attieksme un darba samaksa (Sarmīte, 20)

Kaut gan jaunieši min, ka profesijas prestiža pamata būtība ir tās atalgojums, ne visi jaunieši vēlētos strādāt prestižā profesijā. Izzinot, vai jaunieši dzenas pēc profesijām, kuras ir prestižas, viņu atbildes un domas dalījās. Tādēļ autore uzdeva papildus jautājumu, par to, vai daudzi jaunieši strādā prestižā profesijā, kura viņus nesaista. Interesanti ir arī tas, ka autore, uzdodot jautājumu nepiemin augstu atalgojumu, tādēļ pēc jauniešu atbildēm var spriest, ka viņi to uztver kā pievienoto vērtību. Autore vēlējās apskatīt katra jaunieša domas atsevišķi un izvērtēt, kādēļ viņiem radies tāds priekšstats.

Nevēlos strādāt tādā profesijā, bet zinu, ka daudzi jaunieši tā dara, jo nav attiecīgās izglītības vai darba prasmes (Dainis, 21).

Tajā pašā laikā apskatot to, kur strādā Dainis rodas pretrunas. Viņš tikko ir absolvējis RUK komercdarbību, bet strādā celtniecībā. Nestrādā neatbilstoši savai iegūtajai profesijai, gluži kā autores uzdotajā jautājumā, jo pelna lielāku naudu būvniecībā. Vēl Dainis minēja, ka visas profesijas viņa acīs ir prestižas. Tātad viņš ietilpst to jauniešu grupā, kuri strādā prestižā profesijā, kurai ir lielāks atalgojums, nekā profesijai, kuru viņš ir ieguvis.

Nē, es neizvēlētos strādāt profesijā, kura ir prestiža, bet nav mans aicinājums (Diāna, 21).

Patiesi, Diāna ir absolvējusi P. Stradiņa Veselības un Sociālās aprūpes koledžu, kā sociālais aprūpētājs un turpina strādāt savā izvēlētajā profesijā, par spīti zemajam atalgojumam, ar kuru viņa nav apmierināta.

Nē, neizvēlētos. Tās ir mocības, draud izdegšana, patstāvīgas neērtības. Nav vienlīdzības starp prestižu un daudz naudām. Profesija var būt prestiža bez liela atalgojuma. Jā, manuprāt, daudzi jaunieši tā dara, bet tikai tad, ja profesija ir prestiža un labi atalgota (Sarmīte, 20).

Sarmīte šogad pabeigs RTK datoru sistēmu programmēšanu, strādā savā profesijā kā datoru sistēmu testētājs. Sarmīte ir apmierināta gan ar darba samaksu, gan ar savu profesijas izvēli, jo viņu tā patiesi saista. Tomēr, arī Sarmīte savu profesiju izvēlējās balstoties uz atalgojumu, tikai sākot mācīties un strādāt izvēlētajā profesijā, viņai radās interese turpināt uzsāktu.

Māris vēlētos strādāt profesijā, kura ir prestiža, pat ja tā neatbilst profesijai, kura viņu interesē. Interesanti ir arī tas, ka Māris strādā profesijā, kura viņam patīk un šķiet prestiža, bet ja tai būtu mazs atalgojums viņš tajā nestrādātu.

Jā, ja man tā nestu lielu naudu. Ja man baigi nevajadzētu naudu, tad es nestrādātu šajā profesijā. Daudzi jaunieši izvēlas strādāt tajā profesijā, kurā var vairāk nopelnīt, nevis ko viņi mācās, vai kur patiesi grib strādāt. Tas vienmēr ir bijis vienīgais faktors, ko viņi minējuši (Māris, 22).

Šeit atkal vērojams tas, ka Māris sevi nepielīdzina „pārējiem jauniešiem”, kaut gan pats atrodas viņu grupā. Māris ir pabeidzis RTK profesionālo vidējo izglītību enerģētikā un strādā kā elektrosistēmas tehniķis.

Raitis atzīst, ka labprāt vēlētos strādāt šādā profesijā, kaut arī to nedara, jo būvniecībā nopelna pietiekoši. Raitis savu profesiju neuzskata par prestižu, bet apgūto profesionālo vidējo izglītību RTK enerģētikas jomā, uzskata par prestižu.

Es noteikti strādātu šādā profesijā, ja man kāds piedāvātu. Nauda ir galvenais. Man pašam nepatīk meklēt darbu, gaidu, kad man to kāds piedāvās. Daudzi jaunieši dzenoties pēc naudas izvēlas prestižas profesijas (Raitis, 20).

Raitis pats sevi ievieto to jauniešu grupā, kuri strādātu prestižā profesijā, ja tai būtu augsts atalgojums, visticamāk, augstāks nekā būvniecībā.

Līga ir vienīgā no jauniešiem, kura paralēli mācībām nestrādā. Tomēr ņemot vērā viņas iepriekšējo darba pieredzi, autore vēlējas noskaidrot, vai tā ir iespaidojusi viņas profesijas prestiža analīzi. Pašlaik viņa mācās RTK profesionālo vidējo izglītību komercdarbībā, sekretāres un lietvedes specialitātē.

Es varētu kādu laiku pastrādāt, nezinu gan, cik ilgi tas būtu. Man laikam ātri apniktu, jo nevaru ilgi strādāt profesijā, kura man nepatīk. Daudzi jaunieši tā dara, iet uz darbu un sūdzas, reāli strādā tikai algas dēļ (Līga, 19).

Arī Līga skata profesijas prestižu caur atalgojumu, tomēr prestižā profesijā, kura viņu nesaista, spētu strādāt īslaicīgi.

Mārtiņš šogad absolvēs profesionālo vidējo izglītību RTK kā datorsistēmu tehniķis un strādā atbilstoši savai profesijai. Mārtiņš neuzskata, ka viņa profesija ir prestiža. Sākumā Mārtiņš nesaprot jēdzienu profesijas prestižs un saka, ka neesot tādu mācījies, tomēr intervijas gaitā viņam rodas savs priekšstats.

Varētu strādāt tādā profesijā, ja tā var gūt lielu peļņu. Nē, jaunieši tādās nestrādā, jo viņiem nav tādas kvalifikācijas (Mārtiņš, 20).

Mārtiņš izprot profesijas prestižu caur augstu profesijas kvalifikāciju un atalgojumu.

Normunds, Žanete un Ronalds uzskata, ka visas profesijas ir prestižas un tādēļ šādam jautājumam nav pamatojuma. Pēc viņu domām jaunieši izvēlēs strādāt tur, kur saņem lielāku atalgojumu- ekonomiskais kapitāls un prestižs var būt divas atšķirīgas lietas.

Jaunieši jau dzenas pēc naudas, nevis prestiža (Normunds, 22).

No cilvēka jau ir atkarīgs kā veidojas viņa profesijas prestižs. Jaunieši vēlas nopelnīt, nevis strādāt prestižā profesijā. No tā kādā vidē jaunieši darbojās ir atkarīga viņu izpratne par profesijas prestižu. Tikai saskarsmē ar citām profesijām var rasties priekšstats un cieņa pret profesiju (Žanete, 23).

Visas profesijas ir tik prestižas, kā paši mēs viņas pasniedzam, tad kāpēc būtu jāstrādā tajā kas nepatīk? (Ronalds, 20).

Šie jaunieši nepieder vienai profesionālās izglītības apguves grupai, tādēļ, pēc autores domām, profesijas prestižu nosaka arī jaunieša vecums un pieredze darba tirgū. To, kā tie skaidro profesijas prestižu, nosaka saskarsme ar vairākām profesijām, ne tikai profesionālā pieredze savā profesijā. Žanetei, Ronaldam un Normundam ir vislielākā darba pieredze, un kopīga pieredze pakalpojumu jomā, strādājot oficianta darbā.

Kopumā vērtējot jauniešu domas par profesijas prestižu, rodas priekšstats, ka jaunieši profesijas prestižu tiešā veidā saista ar ekonomisko kapitālu. Kaut gan uzsākot sarunu, un nesaistot profesijas prestižu lomu ar viņu profesionālo karjeru, ne visi jaunieši to tiešā veidā skaidroja ar lielāku atalgojumu.

Dainis, Diāna un Žanete profesijas prestižu skaidro arī kā padarītā darba rezultātu, to devumu, kuru indivīds atstāj pēc padarītā darba.

Viss ir atkarīgs no tā, kā pats izturies pret savu profesiju. Prestiža profesija ir tās pārstāvja darba rezultāts- ja tas apmierina citus klientus un patērētājus, tad tā ir prestiža (Dainis, 21).

Uzskatu, ka cilvēka paša spēkos ir izveidot savas profesijas prestižu- jo darba augļus jau redz apkārtējie cilvēki, tie jau arī nosaka Tavu prestižu pārējo acīs (Diāna, 21).

Saproti, ir tā, ka cilvēks pats var radīt prestižu savu profesiju, jo vērtēts jau tiek viņa atstātais darbs- tas rezultāts. Piemēram, Tu redzi, kā atkal tiek taisīti ceļi. Tev kā autovadītājam tas nepatīk, jo traucē satiksmi. Tomēr pēc tam braucot pa to ceļu-kaifs, jo ierasto bedru vietā ir gluds asfalts. Un kas tad to ceļu taisa? Neprestīgie darbinieki, bet rezultāts- visiem patīkams!

Profesijas prestiža teoriju kontekstā to varētu skaidrot ar to, ka visām profesijām ir liela ietekme, tāpēc, ka tās veic noteiktu svarīgumu visas sabiedrības labā. Katrai profesijai ir savs labums, un loma sabiedrībā. Šajā gadījumā tas ir stimulē apgūt konkrētu profesiju un sociāli ekonomiskais kapitāls, kurš tiek dots sabiedrībai kopumā.

Autore vēlējās noskaidrot kāds ir jauniešu subjektīvai vērtējums, liekot nosaukt tās profesijas, kuras ir prestižas un kuras nav.

Atzīmējot prestižākās profesijas, lielākoties jaunieši minēja *inženierzinātņu, komercdarbības(ekonomikas speciālisti) un ražošanas jomu*. Autore jauniešu profesijas skatīja profesiju grupu griezumā, lai varētu tās salīdzināt ar citiem pētījuma datiem. Profesiju ir daudz, un autore mērķis nav veikt profesijas rangu vai skalu analīzi, bet skatīt tās vispārinātā līmenī, pēc jauniešu izpratnes par prestižām profesijām.

Vaicājot pēc kādiem kritērijiem viņi izvēlējās prestižākās profesijas, jaunieši to raksturoja, dažādi, kā kopsaucēju minot augstu atalgojumu.

Nu nezinu, tas vienkārši ir kaut kāds kopējs sabiedrības viedoklis, vai stereotips, kurš izveidojies pats no sevis. Viņi vienkārši saņem daudz, tur apgrozās lielas naudas. (Līga, 19).

Tas veidojas no tā, cik šī profesija ir nepieciešama sabiedrībai, noderīga un augsti kvalificēta. Nu tā, ka bez viņas nevar, tāpēc viņa nepieciešama, un protams, tur ir laba alga (Māris, 22).

Viennozīmīgi, augsts atalgojums. Kaut arī neuzskatu, ka kāda profesija ir prestižāka par kādu citu, tomēr, tas varētu būt rādītājs (Žanete, 23).

Pēc augsta atalgojuma un tā cik profesija ir pieprasīta. Zinu, ka mums arī trūkst darbinieku, bet nu, mana profesija jau nav no tām prestižākajām (Diāna, 21).

Es to izvērtēju pēc tā, kur zinu, ka vajadzīga augsta kvalifikācija, lai strādātu. Specialitāte, kurā daudz maksā, bet ir jābūt lielai pieredzei un augstai izglītībai (Normunds, 22).

Izvēlējos šīs profesijas tāpēc, ka tajās var daudz nopelnīt. Nevis nopelnīt strādājot netīru darbu, bet pielietojot galvu (Raitis, 20).

Inženierus izvēlējos tāpēc, ka pats zinu, strādāju šajā jomā. Tie, kuri ir augstā amatā, ar labu profesionālo izglītību pelna lielas naudas summas (Mārtiņš, 20).

Izvēlējos tāpēc, ka viņi pilda svarīgus uzdevumus, lai valstī būtu kārtība (Sarmīte, 20).

Šīm profesijām ir nepieciešama augstākā izglītība un viņi ir labākie speciālisti, manuprāt. Protams, ir arī citas, bet šīs tādas, kas pēc manām domām (Rolands, 20).

Pēc DMP pētījumu datiem, salīdzinot jauniešu minētās profesiju grupas un darba devēju profesiju pieprasījumu ir redzama sakarība. Darba devējiem palielinās pieprasījumu skaits pēc inženieriem, kurus jaunieši minējuši kā pieprasītāko profesiju. Pieprasīti ir arī jauniešu minētie ražošanas un komercdarbības speciālisti.

Salīdzinot šīs profesijas grupas ar DAIF pētījuma datiem, par profesionālo mācību iestāžu absolventu darba algu, inženierzinātnes ir visapmaksātākā profesiju grupa. Ražošana un komerczinības arī ir grupā, kurā ir lielākā darba alga.

Neprestīžākās profesijas grupas jauniešu skatījumā bija mazkvalificētas profesijas, vienkāršas profesijas un pakalpojuma jomā strādājošie.

Es saprotu, ka šādi darbinieki ir vajadzīgi, bet nu, visi taču zin, kāda sabiedrībā attieksme ir pret sētnieku darbu (Normunds, 22).

Es cienu sētniekus, varbūt ne tad, ka viņi jau ar savu slotu piecos no rīta slauka ielas un traucē man gulēt. Tomēr šī profesija nav prestiža sabiedrībā. Tas tāpēc, ka nav nepieciešamas īpašas prasmes, lai viņā darbotos (Žanete, 23).

Tāpēc, ka viegli izdarāmas un zems atalgojums (Māris, 22).

Tāpēc, ka pārdevējām nav nepieciešamas nekādas īpašas prasmes. Paskaties pati, re ku stāv tā zemeņu pārdevēja, sēž un neko nedara. Protams, svarīgs faktors ir arī tas, ka tas liecina par izglītības zemo līmeni (Sarmīte, 20).

Izvēloties neprestīžākās profesijas, jaunieši vadījās pēc profesiju pievilcības aspekta. Tas ir subjektīvs skatījums un attieksme, izvērtējot sabiedrības viedokli. Šeit jaunieši vadās pēc tā ko viņi zina, vai kas viņiem šķiet zināms- pēc darba algas vai ieteikuma no citām personām.

Šeit arī minams devums, ko pēc jauniešu domām, zemi kvalificēti darbinieki un tie, kuriem nav augstas izglītības sniedz mazāk, pretī augstākai kvalifikācijai un izglītības līmenim. Būtiska nozīme ir arī zemākam atalgojumam, nekā tām prestižajām profesijām, kuras jaunieši minēja sākumā.

Diskusija

Aplūkojot iepriekš veikto pētījumu datus ar autores pētījuma rezultātiem, var saskatīt būtiskas problēmas jauniešu profesijas izvēles veicinošajos faktoros. Jauniešiem trūkst pārliecības par profesijas izvēli. JDITFA pētījuma datos tika konstatēts, ka 47% jauniešu trūkst informācijas par profesiju izvēli un 29% jauniešu nav pārliecināti par savu profesijas izvēli un vēlētos palīdzību profesijas izvēlē. Arī apkopotie dati liecina par to, ka lielākā daļa jauniešu savu profesijas izvēli izdarīja neapzināti. Par to liecina jauniešu sekošana kādam no pamatskolas klasesbiedriem uz to pašu profesionālās izglītības iestādi, vai arī izvēlēšanās mācīties tādā profesionālās izglītības iestādē, kurā jau mācās kāds no ģimenes locekļiem. Turklāt, jaunieši bieži vien iesniedz pamatskolas atestātu vairākās profesionālo izglītību mācību iestādēs vienlaicīgi un izvēlas mācīties tur, kur viņiem ir vieglāk iekļūt. Šāda vieglprātīga attieksme liecina par to, ka jauniešiem nav konkrēta mērķa iestājoties kādā no profesionālajām izglītības iestādēm.

Nepilnības profesionālās izglītības sistēmā, būtiski ietekmē jauniešu interesi apgūt kādu profesiju. Tāpat, kā APMIAPD pētījuma datos tika norādīts, ka jākompensē nepilnības vidējās izglītības kvalitātē, jaunieši norāda uz būtiskiem trūkumiem izglītības kvalitātē. Norādot gan uz speciālistu trūkumu profesionālās vidējās mācību iestādēs, gan uz neinteresanto mācību vielu, gan arī to, ka praksē sniegtās zināšanas būtiski atšķiras no teorētiskās zināšanām profesionālajās mācību iestādēs. Ņemot vērā to, ka apgūstot vidējo profesionālo izglītību, paralēli vidusskolas zināšanām tiek mācīta arī profesija, ir ļoti svarīgi, lai jaunieši būtu iepriekš sagatavoti, ieejot darba tirgus aprītē, kā kvalificēti darbinieki. Turklāt, jauniešiem saskaroties ar problēmām jau pašā profesionālās karjeras sākumā, kas ir izglītības kvalifikācijas celšana, var zust vispārējā interese par šīs profesijas izvēli.

Kā liecina DPM pētījuma dati, tad ir liels to indivīdu skaits, kuri strādā pakalpojuma jomā. Tāpat arī JDITFA pētījuma datos ir informācija, ka tieši jaunieši visbiežāk izvēlas strādāt pakalpojuma jomā. Tomēr, pieaugot jauniešu vecumam un profesionālajai kvalifikācijai, jaunieši uzsāk strādāt savā profesijā. Autores apkopotajos rezultātos ir redzama sakarība ar pētījumu rezultātiem. Jaunieši uzsāk strādāt pakalpojuma jomā, jo vēlas gūt papildus ienākumus, bet tā kā darba devēji pieprasa augstu kvalifikāciju un darba pieredzi jauniešu izvēlētajā profesijā, jaunieši sāk strādāt savā profesijā pēc vidējās profesionālās izglītības apgūšanas.

Vēl viens būtisks faktors, kurš tiek aprakstīts APMIAPD pētījumā ir tas, ka profesionālās mācību iestādes veicina jauniešu nodarbinātību prakses veidā. Arī autores iegūtajos pētījuma rezultātos lielākā daļa jauniešu ir uzsākuši strādāt savā profesijā sākoties praksei. Pēc autores domām, jaunieši šādi uzsāk strādāt savā profesijā tādēļ, ka tikai pēdējā mācību gadā, izejot praksi viņi ir spējīgi strādāt atbilstoši profesijai, jo ir saņēmuši vajadzīgo kvalifikāciju. Šādā veidā

profesionālā izglītības sistēma veicina to, ka jaunieši ir profesionāli “derīgi” tikai pēdējā mācību gadā un tādēļ jaunieši līdz tam strādā neatbilstoši profesijai.

Pēc DPM datiem, izplatītākais profesionālās mobilitātes iemesls ir augstāka darba samaksa, nespēja atrast darbu savā profesijā un iespēja virzīt savu karjeru. Apkopotajos rezultātos, jaunieši savos nākotnes plānos norāda uz profesionālās izglītības celšanu, augstāka amata tiekšanos un vēlmi pēc augstāka atalgojuma. Tas, tikai loģiski, varētu veicināt lielāku profesionālo mobilitāti ceļot izglītības kvalifikāciju.

DAIF pētījuma ietvaros tika konstatēts, ka lielākā darba samaksa būvniecībā, enerģijā un elektroapgādē un arhitektūrā, kas sasaucas arī ar autores veikto pētījumu. Respondenti veicina šo profesionālo mobilitāti uz tām profesijas nozarēm, kur iespējams gūt lielāku darba samaksu. Tikai viena no respondentiem, kura strādāja Veselības sociālās aprūpes jomā, atbilstoši profesijai, strādāja tikai tādēļ, ka viņai patīk savs darbs, kaut arī atalgojums ir zems. Arī pētījumā DPM par darba devēju pieprasījumu pēc nozaru speciālistiem, vislielākais pieprasījums ir pēc būvniecības un inženierzinātņu profesijām.

Sākotnēji izteiktā hipotēze par to, ka jaunieši izvēlas profesiju balstoties uz atalgojumu darba tirgū atbilst patiesībai, jo visbiežāk jaunieši izvēlas profesiju, atbilstoši atalgojumam. Par ko arī liecina tas, ka jaunieši var nestrādāt atbilstoši iegūtajai izglītībai, kā, piemēram, Raitis, kurš apguvis inženierzinātņu profesiju, bet strādā būvniecībā, jo tur ir augstāks atalgojums. Lielākā daļa respondentu, kuri turpina strādāt atbilstoši profesijai ir tie, kuru profesijai ir augstākā darba samaksa.

Izvērtējot otras hipotēzes būtību autore vēlas uzsvērt to, ka jaunieši izvēlas strādāt profesijās, kuras ir prestižas, bet dara to neapzināti. Neapzināti tāpēc, ka uzsāk profesionālo karjeru pieprasītākajās profesijās darba tirgū. Profesijas prestižs jauniešu skatījumā, lielā mērā ir attiecināms uz augstu amata atalgojumu, augstu kvalifikāciju un darba pieredzē veidotu indivīda devumu sabiedrībai. Tātad, būtībā, jaunieši pēc prestižām profesijām spēj tiekties tikai pēc augstākās profesionālās izglītības apguves un darba pieredzes. Tāpēc, vaicājot par profesijas prestižu, jaunieši nespēj sevi ar to saistīt, jo ir tikai amata apguves procesā.

Autore jauniešu profesijas izvēli aplūkos gan profesijas prestižu gan sociālo tīklu un kapitāla teorijas kontekstā, jo pēc autores domām, abas teorijas ir piemērotas rezultātu analīzei.

Sociālie tīkli veido sociālo kapitālu, kurš ietver arī kultūras kapitālu, kas sākotnēji iegūts no ģimenes sociālā kapitāla. Tās dotās vērtības, kuras jaunieši iegūst no ģimenes, veido kultūras kapitāla simbolisko spēku, kas var būt arī neapzināts. Tas varētu izskaidrot jauniešu neapzināto vēlmi apgūt profesionālo vidējo izglītību, tāpat kā viņu vecākiem, jo visu respondentu vecāki ir ieguvuši profesionālo izglītību.

Sociālie kontakti ir neatņemama sastāvdaļa jauniešu dzīvē un palīdz savstarpējā komunikācijā. Savu sociālo tīklu ietvaros, jaunieši apmainās ar informāciju un resursiem. Kā, piemēram, iegūtajos rezultātos jaunieši norāda, ka profesijas izvēlē visbiežāk palīdzējuši ģimenes locekļi, bet uzsākot darba karjeru paziņu loks un citi sociālie kontakti.

Ar izglītības iegūšanu jauniešu kulturālais kapitāls pariet ekonomiskajā vērtībā, jo izglītība dod pieejamību sociālā kapitāla resursiem, izskaidrojot to, ka iegūstot augstāku izglītības kvalifikāciju, jaunieši spēj iegūt augstāku amatu savā profesijā un lielāku atalgojumu.

Profesijas prestiža teorijas skaidro jauniešu izpratni par prestižu profesiju. Jauniešu skatījumā, tai vairāk ir simboliska jēga un vispāratzīts nozīmīgums, kas it kā neskar to profesiju, kuri viņi izvēlējušies. Iespējams, ka tas saistīts ar sociālās varas privilēģiju, kura jauniešu izpratnē ir augstāka profesionālā kvalifikācija, radot privilēģijas profesionālajā darba tirgū un tādejādi saņemot augstāku atalgojumu kā pārejās profesijās. Šie profesiju apbalvojumi, augstās kvalifikācijas slēpj sevī simbolisko nozīmi, kā indikatīvu sociālajam pārsvaram vai pakļautībai.

No šīm simboliskajām asociācijām par pārkājiem un pakļautajiem, jaunieši izdala savas subjektīvi veidoto analīzi par prestižām un neprestižām profesijām. Ja prestižās profesijas ir saistītas ar augstu profesionālo kvalifikāciju un lielu darba samaksu, tad neprestižās profesijas zemu darba algu un zemu kvalifikācijas līmeni.

Secinājumi

- Problēmas, kuras visbiežāk rodas jauniešiem uzsākot nodarbību ir zema profesionālā izglītība, kas ir par pamatu tam, ka jaunieši, uzsākot mācības profesionālo vidējo izglītību iestādēs, nevar iekļauties darba tirgū savā profesijā. *Tāpēc būtu jāveic nozīmīga profesionālās vidējās izglītības sistēmas reorganizācija, kura sniegtu iespēju jauniešiem praktizēties paralēli mācībām.*
- Ir nepietiekoša informācijas pieejamība par profesionālo orientāciju, kas veicina patstāvīgi sarūkošu audzēkņu skaitu, kuri izvēlas profesionālo izglītību. Trūkst arī informācijas tiem, kuri vēlas iegūt profesionālo vidējo izglītību. Nepietiekoša informētība un nepārdomāta profesionālās izglītības izvēle jauniešos rada intereses zudumu turpināt profesionālo izglītību un iekļauties darba tirgū atbilstoši profesijas izvēlei. *Tādēļ, jau pamatskolas laikā, skolēni ir jāiepazīstina ar profesionālās izglītības apguves dotajām iespējām.*
- Pētījuma ietvaros ir konstatēts, ka tiek izceltas inženierzinātņu, būvniecības un arhitektūras jomas, kurās ir visaugstākā darba samaksa un vislielākais darba devēju pieprasījums. Augstāks darba atalgojums spēj radīt jauniešos vēlmi apgūt šīs konkrētas profesijas, *tāpēc būtu jāveicina izklaidēta nodarbinātība, neradot sabiedrības noslāņošanas un profesiju izvēli balstoties uz atalgojumu.*
- Jauniešu profesionālās izglītības programmas izvēli visbiežāk ietekmē sociālie tīkli- draugu, paziņu un ģimenes locekļu ieteikumi. *Tāpēc šeit atkal jāmin profesionālā orientācija un informētība gan par konkrēto specialitāti, gan arī par iespējām, ko sniedz šī profesijas apguve.* Jauniešiem ir jādod iespēja patstāvīgi izvēlēties savu profesiju, lai tā būtu balstīta uz viņu interesi to apgūt un vēlmi strādāt atbilstoši profesijai.
- Jauniešu motivācija strādāt atbilstoši profesionālajai izglītībai gan no paša jaunieša, gan mācību laikā gūtajām prasmēm. Profesionālās izglītības sistēmas nepilnības mācību programmās, neatbilstošs tehniskais aprīkojums un speciālistu trūkums ir nopietnas problēmas. *Valstij būtu jānodrošina profesionālajās mācību iestādēs atbilstošs aprīkojums mūsdienu tehnoloģijām, kā arī jāveic pasākumi profesionālās izglītības kvalitātes uzlabošanā.*

- Tā kā jaunieši praksi iziet tikai pēdējā mācību gadā, tikai tad jaunieši iepazīstas ar profesijas sniegtajām iespējām darba tirgū. Jauniešu neapmierinātība ar lielo atšķirību, starp prakses apgūto un profesionālās mācību iestādes sniegtajām zināšanām, var veicināt jauniešos vēlmi celt profesionālo kvalifikāciju tikai pēc darba devēja pieprasījuma, vai neturpināt mācības profesionālajā izglītības iestādē. Tas ir būtiski profesionālo vidējo izglītību apgūstošajiem jauniešiem, jo viņu mācību programmās, paralēli vidusskolas izglītībai ir arī profesionālā izglītība. *Profesionālās mācību iestādes sniegtās zināšanas būtu jāsamēro ar praktisko iemaņu apguvi, jau tad, kad jaunieši uzsāk mācības profesionālajās mācību iestādēs.*
- Pētījuma rezultāti liecina, par cilvēkkapitāla un sociālā kapitāla pārmantošanu no vecākiem. Jaunieši neapzināti iesaistās profesionālās vidējās izglītības apgūvē, tāpēc, ka arī vecāki ir apguvuši profesionālo izglītību. Tā kā jaunieši nav pārliecināti par profesionālās izglītības izvēli, tad šis kultūras kapitāls, ģimenes saišu ietvaros, ir kā papildus motivācija.
- Prestižas profesijas jauniešu izpratnē ir tās, kuru indivīdiem ir augsta kvalifikācija, liels atalgojums un kuru darba pieredze sniedz lielu devumu sabiedrībai. Būtībā, jaunieši pēc prestižām profesijām tiecas pēc augstākās profesionālās izglītības apgūves, jo tas ir kā starta kapitāls viņu profesionālajai karjerai. Tomēr jaunieši izvēlas apgūt tās profesijas, kurās ceļot kvalifikāciju un apgūstot darba pieredzi ir iespēja gūt šīs sociālās varas privilēģijas statusu.
- Pieaugot vecumam un ceļot profesionālās izglītības kvalifikāciju jaunieši izvēlas strādāt atbilstoši profesijai. Tas, ka viņi uzsāk darba gaitas citā profesijā pirms vidējās profesionālās izglītības apgūšanas, nenozīmē to, ka viņi neturpinās strādāt savā profesijā pēc vidējās profesionālās izglītības ieguves. To veicina darba devēju prasības pēc augstas izglītības kvalifikācijas un darba pieredzes, kura jauniešiem nav, jo viņi ir tikai uzsākuši savas mācību gaitas profesionālajā vidējā mācību iestādē.
- Jauniešu mobilitāti darba tirgū veicina vēlme pēc augstāka atalgojuma. Ja profesija, kuru jaunieši apgūst nav pietiekoši atalgota, tas var veicināt jauniešus strādāt citā profesijā, kurā ir augstāks atalgojums.

Pateicība

Vēlos izteikt pateicību:

- Bakalaura darba zinātniskajai vadītājai, zinātniskajai asistentei Ilzei Lācei, par palīdzību bakalaura darba izstrādē.
- Lektoram Mārim Brantam, par palīdzību bakalaura darbam piemērotu mācību materiālu sniegšanu.
- SPI pētniecei un lektorei Ilzei Koroļevai, par bakalaura darbam sniegtajiem pētījumiem.
- Sarmītei, Mārim, Raitim, Rolandam, Normundam, Līgai, Žanetei, Dainim, Mārīnam un Diānai par dalību interviju sniegšanā.
- Daigai Štendenbergai un Artim Zandmanim, par morālo atbalstu bakalaura darba izstrādē.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Bauer, H. W., Gaskell, G (2000) *Qualitative researching with text, image and sound*. London: Sage Publications, 48.p.
2. Blau, P.M., Duncan O.D. (1978) *The American Occupational Structure*. Free Press, 23.-25.p.
3. Bourdieu, P. (1997) *The forms of capital*. Oxford University Press. 47.-52.p.
4. Campbell, K.E. (1985) *Gender Differences in Job- Related Networks*. London: Sage Publications, 183.p.
5. Furlong, A., Cartmel, F. (1997) *Risk and Uncertainty in the Youth Transition*. London: Sage Publications, 3.p.
6. Giddens, A. (1993) *Sociology*. Cambridge: Polity Press, 194.p.
7. Goldthorpe, J.H., Hope, K. (1972) *Occupational Grading and Occupational Prestige*. London: Sage Publications, 212.-215.p.
8. Goldthorpe, J.H., Hope, K. (1974) *The Social Grading of Occupations: A new approach and scale*. Oxford: Buffield college, 11.p.,142.p.
9. Granovetter, M. (1973)*The Strengh of Weak ties*. American Journal of Sociology, Volume 78, Issue 6. Sk. Internetā (2008.03.04)
<http://www.stanford.edu/dept/soc/people/faculty/granovetter/documents/TheStreghtofWeakTies.pdf>
10. Izglītība Latvijā. *Profesionālā izglītība. Vidējās speciālās mācību iestādes*. Sk. Internetā (2008.01.05) <http://www.education.lv/4.htm>
11. Klaczynski. (1991) *Youth Society*. London: Sage Publications, 449.p.
12. Koroļeva, I. (2007) Socioloģisko pētījumu institūts. *Jaunieši darba tirgū: situācijas un nodarbinātību ietekmējošo faktoru analīze*.48.-52.lpp.
13. Krūmiņš, J. (2007)Labklājības Ministrijas pētījumi. *Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas*. LU: Rīga, 3.-106.lpp.
14. Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. *Statistika par profesionālo izglītību: Izlaidums un atskaitītie profesionālās izglītības iestādēs pa gadiem*. Sk. Internetā(2008.12.04)
<http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-profesionala.html>
15. Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. *Statistika par profesionālo izglītību: Uzņemti, mācās profesionālās izglītības iestādēs pa gadiem*. Sk. Internetā(2008.12.04)
<http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-profesionala.html>

16. Lefkowitz, N., Hedgcock, J.(2002) *Language Teaching Research*. London: Sage Publications, 226.-228.p.
17. Lin, N. (1999) Building a Theory of Social Capital. Sk. Internetā (2008.03.04) [http://www.insna.org/Connections-Web/Volume22-1/V22\(1\)-2851.pdf](http://www.insna.org/Connections-Web/Volume22-1/V22(1)-2851.pdf)
18. LR Ministru kabinets. Profesionālās izglītības likums. (1999) Sk. Internetā (2008.04.18) <http://www.politika.lv/index.php?id+6197>
19. Mariampolski, H. (2001) *Qualitative market research: A Comprahensive Guide*. London: Sage Publications. 48.p.
20. Richardson, A.J., Jones,B.D.G. (2007) *Accounting history*. London: Sage Publications, 142.p.
21. Spilerman, S. (1977) *Careers, Labor Markets Structure and Socioeconomic Achievement*. American Journal of Sociology 83, No. 3, 551.-554.p.
22. Šurmilo, E (2007).Labklājības ministrijas pētījumi. *Darbspēka profesionālā mobilitāte*. Sk. Internetā (2008.29.03) <http://www.darbatirgus.gov.lv/?id=83&sa=83&top=33>
23. U.S Department of Labor Statistics. *Standart Occupational Classification*. Sk. Internetā (2008.14.04) http://www.bls.gov/soc/soc_majo.htm
24. Zepa, B. (2006). Labklājības ministrijas pētījumi. *Darba algas un to ietekmējošie faktori*. Sk. Internetā (2008.16.04) <http://www.darbatirgus.gov.lv/?id=90&sa=90&top=33>
25. Zīverte, L. Austers, I. Zilinska, Dz. Latvija. *Sociālo kontaktu tīkli kā drošumspējas faktors*. Sk. Internetā (2008.01.04) www.un.lv/files/2001/Ziverte.pdf

Interviju pamatjautājumi

Izvēles pamatojums :

1. Ar ko nodarbojaties šobrīd? (kur strādā/ mācīties?)
2. Kā izdomājat mācīties tieši šo profesionālo vidējo izglītību? Kur mācījāties pirms tam? Vai pirms tam apsvērāt mācīties citās mācību iestādēs, pirms nolēmāt mācīties šajā?
3. Vai esat apmierināts ar mācību iestādes sniegtajām zināšanām? Vai šīs zināšanas pilnībā attaisno to, ko Jūs sagaidījāt? Vai pateicoties šīs skolas zināšanām turpināsi strādāt vai mācīties atbilstoši izvēlētajai profesijai?
4. Tagad, pēc skolas beigšanas skaidri saskatāt savu dzīves mērķi, tālākās saistības karjerā?
5. Vai Jūs aizgājāt mācīties uz to profesiju, kuru izvēlējāties, vai arī gribējāt mācīties citur? Kur?
6. Vai mācīties/ strādāt izvēlētajā profesijā lēmumu pieņēmt Jūs, vai to ietekmēja Jūsu vecāki, radi, paziņas vai draugi?

Sociālie tīkli:

7. Kāda profesija ir Jūsu vecākiem? Kādu izglītību viņi ieguvuši? Vai viņi ir mēģinājuši ietekmēt Jūsu profesijas izvēli?
8. Vai vecāku profesionālās karjeras modelis ir paraugs, pēc kura vadāties? Vai viņi atbalsta Jūsu izvēli, vai rīkojaties pretēji vecāku izvēlei attiecībā uz Jūsu izvēlēto profesiju?
9. Ar ko nodarbojas Jūsu draugi? Vai sekojāt draugiem profesionālās izglītības vai darba izvēlē?
10. Vai Jums ir daudz paziņu? Vai tie Jums palīdzējuši atrast darbu vai rādījuši piemēru apgūt kādu noteiktu profesiju?
11. Vai mācoties/strādājot izvēlētajā profesijā Jūsu draugu un paziņu tīkls ir paplašinājies?

Darbs:

12. Kas Jums pašreiz svarīgāks, darbs vai mācības?
13. Vai uzskatāt, ka strādājat labi atalgotā darba vietā? Vai esat apmierināts ar savu darba vietu?
14. Vai strādājat atbilstoši savai profesijai? Ja nē, tad kāpēc?
15. Vai uzskatāt, ka esat labi apguvis visas darba vietā vajadzīgās prasmes un saņemat līdzvērtīgu atalgojumu Jūsu darba spējām?
16. Kā atradāt patreizējo darba vietu? Kāda ir Jūsu darba pieredze?
17. Kādi ir Jūsu nākotnes plāni attiecībā uz profesionālo karjeru?

Prestižs:

18. Kas, pēc Jūsu domām, ir prestiža profesija? Kā Jūs to raksturotu?
19. Vai Jūsu izvēlēta profesija ir prestiža? Kāpēc ir un kāpēc nav?
20. Kas nosaka profesijas prestižu? Vai tas ir atalgojums, cilvēku stāvoklis/ ietekme sabiedrībā?(citi faktori?)
21. Vai Jūs vēlētos strādāt profesijā, kura skaitās prestiža, pat ja tā neatbilst tai profesijai, kura Jūs saista? Vai, Jūsaprāt, daudzi jaunieši tā dara?
22. Nosauciet trīs prestižākās profesijas, un trīs neprestižākās? Un pēc kā vadoties noteicāt, ka šīs nav prestižas vai ir prestižas?

Intervija ar Māri

Ar ko Tu šobrīd nodarbojies? Strādā, mācies?

Daru viskautko. Bet pašlaik mācos RTK elektroenerģētikas nozare pirmā līmeņa augstāko izglītību, kaut arī man nav nekādas sapratnes par to kādos līmeņos tā izglītība dalās. To nezina ne pasniedzēji ne Izglītības Ministrija, jo vairs tādu inženieru augstākajā izglītībā nav, viņu nolikvidēja. Profesionālais bakalaurs vairs nav ir tikai teorētiskais-akadēmiskais. Tā joma nav sakārtota absolūti. Sanāk, ka es pabeigšu elektrisko iekārtu tīklus- augstsprieguma, zemsprieguma. Neatceros, strādāju jau kādus piecus gadus, paralēli mācībām. Sākumā strādāju uzņēmumā "ELKO", cēlu tos lielos TELE2 torņus. Tad es sāku strādāt savā jomā, tur pa elektrību-elektrosistēmas tehnikis varētu būt pilnais nosaukums. Reāli viņi nevar katru dienu kā reklāmās saka tos torņus uzcelt, normāli divās nedēļās viens tornis. Tad es tā pārvietojos, tad tur kaut kādā Blīdenē, tad Liepājā, Grobiņā, visur kur. Aizgāju prom, jo man nepatika darba laiks no 8:00 līdz 17:00. Pēctam aizgāju atkal atpakaļ, bet strādāju tāmēšanā.

Kādēļ izdomāji mācīties tieši šo profesionālo izglītību?

Izklausīties smieklīgi, bet mani bērnībā netīšām aizķēra elektrība, kāpjot augšā šķūnī- un tas man šķita kā signāls to mācīties. Man patīk viss, kas saistīts ar elektrību. Patīk *ķimerēties* un izzināt kā darbojas mehānismi, pēc kādiem principiem. Patīk izjaukt un likt kopā lietas. Tas viss ir tik interesanti. Es galīgi nesmādēju darbus, kurus jādara ar rokām. Projektēju arī elektrību- zīmēju, kā arhitekts.

Kur mācījies pirms tam?

6. videnē un tad RTK vidējo profesionālo izglītību arī kā elektriķis. Noteikti iesaku RTK kā vidējās profesijas ieguves skolu- reāli pieci gadi un jau ir profesija, tāpat kā vidēja, tikai vairāk iespēju ko darīt. Pirmajā gadā es netiku, jo man bija daudz visādas lietas, ko paralēli darīju.

Kādēļ izvēle krita par labu RTK? Vai bija arī citi varianti, kur vēlējies mācīties?

Tieši RTK piedāvāja visplašāko programmu spektru un šķita visinteresantākā, taču tur mācoties pamanīju tik daudz atšķirības. Protams, man bija rezerves variants- iet atpakaļ uz 6. vidusskolu, kur vēlējos mācīties, ja netiktu RTK, bet tā kā tiku...

Vai esi apmierināts ar mācību iestādē sniegtajām zināšanām?

Nē neesmu gan. Tehnoloģijas ir novecojušas (jāstrādā pie 50-60 gadu aparātiem) un pasniedzēji nemāk latviešu valodu. Tas jau ir viens no vislielākajiem mīnusiem. Es neuzskatu, ka man būtu jātulko savā specialitātē grāmatas, no krievu, uz latviešu valodu, kuras ir arī tikpat vecas kā pasniedzēji. Pasniedzēji uzskata, ka viņi pat ir pārāk veci, lai viņiem būtu nepieciešama doktorantūra. Vienkārši jāpārtulko, lai dabūtu labu atzīmi un priekšmets nokārtots. Man nepatīk tas, ka tāda *haļava* tur ir. Vēl man nepatīk tas, ka ir spēcīgi jūtama atšķirība no tām zināšanām, ko iegūstu praksē, tāpēc varu pilntiesīgi spriest, ka izglītība manā jomā ir krietni vien atpalikusi. Tā kā man māca to, kas man no sirds interesē, tad es pieveru acis uz pārējām nepilnībām.

Tagad, pēc skolas beigšanas skaidri spēj saskatīt tālākos mērķus savā karjerā?

Man ir paveicies ar to, ka daru to, kas man patīk, un arī mācos to, kas man patīk. Tādēļ paredzu, ka arī turpmāko izaugsmi saistīšu ar elektroinženiera darbu. Nezinu kā būs ar to izglītību, jo tāpat nekādas skaidrības tur nav.. bet laikam turpināšu tos līmeņus apgūt.

Kādi faktori noteica to, ka izvēlējies strādāt un mācīties?

Gribēju pilnīgu neatkarību no vecākiem. Jau sen esmu juties labi, kad dzīvoju patstāvībā. Agri sāku dzīvot neatkarīgi no vecākiem, protams, kopā ar viņiem, bet naudu pelnīju pats. Man ir prieks, ka spēju pats par sevi pastāvēt.

Vai mācīties/ strādāt izvēlētajā profesijā izlēmi pats, vai to ietekmēja vecāki, radi, paziņas, draugi?

Nē, lēmumu pieņēmu patstāvīgi un ne mirkli nenožēloju. Kā jau minēju, man patīk būt neatkarīgam.

Kāda profesija ir Taviem vecākiem, kādu izglītību viņi ir ieguvuši? Vai viņi ir centušies ietekmēt Tavu profesijas izvēli?

Tētis ir juveliervirpotājs, mamma audēja. Abi savā laikā ir ieguvuši profesionālo izglītību. Nē, man patiešām nav neviens iespaidojis, visu esmu darījis pats un izlēmis pats. Tā kā vecāki jau sākumā saprata, ka nav jēgas man kaut ko teikt.

Ar ko nodarbojas Tavi draugi?

Vispār draugu man ir daudz, jo es pats nodarbojos ar daudz ko. Protams, ka daudz draugu ir manā darba sfērā arī skolā.

Vai Jums ir daudz paziņu? Vai tie ir palīdzējuši atrast darbu?

Jā paziņu man patiešām ir daudz. Jā pirms tam, tieši paziņas un draugi manā jomā mani ieteica darbā..

Vai strādājot izvēlētajā profesijā Jūsu paziņu loks ir paplašinājies?

No darba vairāk. Mācoties citi ir aizgājuši, citi nākuši vietā. Esmu nomainījis darbu vairākas reizes,

tikai tuvākie cilvēki palikuši, saucamie gali, tieši profesijā.

Kas Tev patreiz ir svarīgākais, darbs vai mācības?

Bija 50 pret 50. Principā, kurš tajā brīdī. Ir bijuši tādi gadījumi, ka darbā ir daudz jāpadara, lai varētu mācībās padarīt vairāk. Darbā vairāk jādara, lai varētu savienot ar skolu. Vispār grūti izšķirams.

Vai Tu uzskati, ka strādā labā darba vietā? Vai tas ir labi atalgot darbs.?

Uzskatu, ka nē. Varētu būt vēl labāk. Taču šeit, atsaucoties uz iepriekšējo jautājumu, skola nosaka visu. Taču darbs ir labi atalgot. Pirms nedēļas varbūt nebiju, bet tagad esmu vairāk apmierināts, īstenībā tas ir atkarīgs no tā, kādi darbi man ir. Ja man tas projekts ir saistīts ar elektrību, tad esmu apmierināts, taisu projektus, zīmēju. Savukārt, ja sākas mans pamatdarbs, tad man kļūst garlaicīgi, taisīt kārtējos projektus.

Kā Tu atradi savu patreizējo darba vietu?

Man brālēns piedāvāja. Uztaisīja sev jaunu uzņēmumu. Mums ir labas attiecības un viņš mani iecēla labā amatā. Tas nedaudz, protams, traucēja, ka esam radnieki, taču tagad visu izkārtojām tā, ka viss kārtībā.

Vai Tev ir visas vajadzīgās prasmes, lai saņemtu līdzvērtīgu atalgojumu savām spējām?

Attiecībā pret to, kas es esmu pieņemts darbā, uzskatu, ka jā. Taču attiecībā pret elektrību, ko es mācos, uzskatu, ka mazāks. Attiecībā pret to ko es izdaru, jā vajadzētu saņemt vairāk.

Kāda ir Tava iepriekšējā darba pieredze?

5 gadi, liela pieredze (smējās). Latvenergo un galvenais rotaļlietu veikals Alise (smējās). Jā un vēl kaut kur. Es vairs neatceros.

Vai Tev arī šīs darba vietas palīdzēja atrast kāds paziņa?

Vienkārši katrā no šīm vietām strādāja kāds pazīstams. Zināju pie kā iet.

Kādi ir Tavi nākotnes plāni attiecībā uz karjeru? Tieši darbu?

Aizbraukt uz Kipru un vilkt vadus, dzīvot kojās (smējās). Ja tā nopietni, tad vai nu aiziet strādāt par pilotu, vai turpināt ar elektrību. Bet ja runājam tā konkrēti par darbu, tad gribētu strādāt projektu ekspertīzē, tajos, kas pārbauda projektus. Skatīties vai tur viss kārtībā, vai viss nav saņemts galīgi garām.

Kas pēc Tavām domām ir profesijas prestižs?

To nosaka tas, cik viņa ir noderīga sabiedrībai. **Populāra?** Nē varbūt ne tas, tas cik viņa ir noderīga un cik lielām jābūt zināšanām, lai viņa darbotos.

Vai Tu uzskati, ka Tava profesija ir prestiža?

Viena no prestižajām, jā.

Un kāda skaitās prestiža profesija mūsdienās?

Ja pēc viņu īpašībām. Tā noteikti ietver lielu atbildību. Konkrētām zināšanām šajā lauciņā. Un to, ka bez viņas nevar, viņa ir vajadzīga sabiedrībai, noderīga.

Vai Tu varētu strādāt profesijā, kura ir prestiža, bet nav tā joma, kurā Tu vēlētos darboties?

Jā, ja man tā nestu lielu naudu. Ja man baigi nevajadzētu naudu, tad es nestrādātu šajā profesijā.

Vai, Tavuprāt, daudzi jaunieši tā dara?

Jā, tāpēc, ka daudzi jaunieši izvēlas strādāt tajā profesijā, kurā var vairāk nopelnīt, nevis ko viņi mācās, vai kur patiesi grib strādāt. Tas ir vienmēr bijis vienīgais faktors, ko viņi ir minējuši.

Trīs prestižākās un trīs neprestižākās profesijas, Tavuprāt?

Prestižākās. Inženierzinātnes, jebkurā jomā, jo Tajās ietilpst datori, telekomunikācijas, elektrība. Neprestižākās viennozīmīgi tādas nepopulārākās- pārdevējs, konduktors, sētnieks, it kā ļoti vajadzīgas, bet nav prestižas galīgi. Atgriezoties pie prestižajām- tiesneša darbs, konkrēti. Jā un kā pēdējo var minēt ražošanu, kādas jomas, piemēram, rūpniecības nozares speciālists.

Kapēc nosauci tieši šīs profesijas par prestižām?

Tas veidojas no tā, cik šī profesija ir nepieciešama sabiedrībai, noderīga un augsti kvalificēta. No tā, ka bez viņas nevar, tāpēc viņa nepieciešama, un protams, tur ir laba alga.

Un kādēļ neprestižās?

Tāpēc, ka viegli izdarāmas un zems atalgojums.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Jauniešu profesijas izvēli ietekmējošie faktori” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Dita Pavārniece

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītājs: zinātniskā asistente Ilze Lāce

Recenzents: Lektors Māris Brants.

Darbs iesniegts Socioloģijas bakalaura studiju nodaļā 14.05.2008.

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē